

JOSIP MIHALJEVIĆ

Hrvatski institut za povijest, Zagreb

Izvorni znanstveni članak

UDK: 37.018.591(497.5 Kumrovec)"1975/1990"(091)

Kako su se kalili partijski kadrovi: osnivanje, koncepcija i djelatnost Političke škole SKJ „Josip Broz Tito“ u Kumrovcu

U članku se prikazuje osnivanje, koncepcija i djelatnost Političke škole Saveza komunista Jugoslavije (SKJ) „Josip Broz Tito“ koja je od 1975. do 1990. djelovala u Kumrovcu. Analiziraju se motivi i svrha njenog osnivanja te metode školovanja mladih kadrova SKJ. Škola je 1975. osnovana na inicijativu Josipa Broza Tita s ciljem jačeg ideološkog i teorijskog obrazovanja partijskog kadra kojemu je bila namijenjena uloga budućih upravljača u SFRJ. „Nemarksistički“ smjer značajnog dijela mladih partijskih čak i rukovodećih kadrova, koji su „počišćeni“ velikim partijskim čistkama 1971/1972, navele su vodstvo SKJ, na čelu s Titom, da pojačaju ideološko (marksističko) obrazovanje. Škola je bila odraz stanja u SKJ, a i odraz stanja u državi te su se aktualne političke i društvene krize oslikavale i u samom radu Škole. Škola je dijelila sudbinu svojeg osnivača pa je raspadom SKJ 1990. i ona izgubila smisao svojeg postojanja i bila je ugašena.

Ključne riječi: Politička škola SKJ, marksističko obrazovanje, Kumrovec, Josip Broz Tito, Juraj Hrženjak, Ivica Račan, Mladen Žuvela

Uvod

Krilaticu „*Scientia potentia est*“ u zapadnjačkoj civilizaciji u svojem je *Levijatanu* sredinom 17. stoljeća zapisao jedan od otaca moderne političke filozofije Englez Thomas Hobbes. U 20. stoljeću francuski filozof Michel Foucault proslavio se teoretizirajući o konceptu znanje-moć prema kojem se moć temelji na znanju.¹ Komunistički eksperimenti 20. stoljeća pozivali su se na znanje i znanost kao temelj superiornosti njihove ideologije koju su još u 19. stoljeću ocrtali Karl Marx i Friedrich Engels te koji su je sami prozvali „znanstvenim socijalizmom“. Taj je „znanstveni socijalizam“ nedugo zatim dobio ime marksizam i bio je ideološki temelj svih komunističkih partija u 20. stoljeću,

1 Michel Foucault, *Znanje i moć* (Zagreb: Globus, 1994).

a u svim državama u kojima bi te partije zavladaile marksizam je postajao temelj cjelokupnog obrazovanja i znanosti.

Marksizam je bio ideološki temelj Komunističke internacionale (Komintern) koja je od svojeg osnutka 1919. prihvatila lenjinističku teoriju i boljševičku taktiku.² Kao što zaključuje Marco Albertaro, komunizam je bio ideologija koja je u potpunosti oblikovala život svojih pristaša, koji bi pristupanjem u organizaciju bili uključeni u obrazovni program koji je trebao stvarati „nove ljude“.³ U tom je smislu vrlo važnu ulogu imalo marksističko obrazovanje partijskog kadra. Za svoj internacionalni kadar Komintern je još od sredine 1920-ih organizirala partijske škole. Komunistički univerzitet nacionalnih manjina Zapada (KUNMZ) bila je partijska škola sa sjedištem u Moskvi, namijenjena za izobrazbu komunističkih kadrova koji su radili na Zapadu.⁴ Na temelju rezolucije Petog kongresa Kominterne 1924. dvije godine kasnije, 1926, u Moskvi je osnovana i Međunarodna lenjinska škola (MLŠ) prvenstveno „za boljševizaciju komunističkih partija u kapitalističkim zemljama“.⁵ Cilj MLŠ bio je da pridonese podizanju kvalifikacija vodećih partijskih radnika općom marksističko-lenjinističkom teorijom i proučavanjem povijesti i organizacije Svesavezne komunističke partije (boljševika) [SKP(b)]. MLŠ je nudio akademske i praktične kurseve s ciljem razvoja discipliniranih i pouzdanih komunističkih političkih kadrova u komunističkim partijama širom svijeta. Na njoj se izučavala politička ekonomija, dijalektički i historijski materijalizam, lenjinizam, povijest SKP(b), socijalistička izgradnja u SSSR i drugo. MLŠ je prvotno bio zamišljen kao jednogodišnji kurs za 70 polaznika, a do 1938. godine, kad je ukinuta, kroz nju je prošlo oko 3500 polaznika.⁶

Kao što je to bio slučaj sa svim filijalama Kominterne, marksističko obrazovanje partijskog kadra bio je jedan od važnijih zadataka i Komunističke partije Jugoslavije (KPJ) već od njenog osnivanja 1919. godine.⁷ U Zagrebu je Đuro Cvijić, jedan od osnivača SRPJ(k), još 1919. organizirao partijsku školu i osmislio njen prvi program.⁸

2 Alexander Vatlin i Stephen A. Smith, „The Comintern,“ u *The Oxford Handbook of the History of Communism*, ur. Stephen A. Smith (Oxford: Oxford University Press, 2014), 187–202.

3 Marco Albertaro, „Life of a Communist Militant,“ u *The Oxford Handbook of the History of Communism*, ur. Stephen A. Smith (Oxford: Oxford University Press, 2014), 442, 446.

4 Brigitte Studer, *The Transnational World of the Cominternians* (Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2015), 91; Ivan Očak, „Dr. Ante Ciliga – otpadnik komunizma i staljinske čistke“, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 22 (1989), br. 1: 276.

5 J. T. Murphy, „The First Year of the Lenin School,“ *The Communist International* 4 (1927), br. 14: 267.

6 Studer, *The Transnational World of the Cominternians*, 91.; Julia Köstenberger, „Die Internationale Lenin-Schule (1926–1938): Ein deutsch-russisches Forschungsprojekt,“ u *Biographisches Handbuch zur Geschichte der Kommunistischen Internationale: Ein deutsch-russisches Forschungsprojekt*, ur. Michael Buckmiller i Klaus Meschkat (Berlin: Akademie Verlag, 2007), 287–309.

7 KPJ je 1919. osnovana kao Socijalistička radnička partija Jugoslavije (komunista) (SRPJ(k)), a na svojem je Drugom kongresu 1920. u Vukovaru promijenila naziv u KPJ kojeg je nosila sve do 1952. kada je preimenovana u Savez komunista Jugoslavije (SKJ).

8 Ivan Očak, *Braća Cvijići* (Zagreb: Spektr – Globus, 1982), 76–79.; Berislav Jandrić, „Obrazovanje kadrova KPH 1945–1949. godine“, *Povijesni prilozi* 9 (1990), br. 1: 197.

Dok je KPJ djelovala u ilegali monarhističke Jugoslavije,⁹ pitanje obrazovanja partijskih kadrova bilo je često na dnevnom redu važnih partijskih sjednica.¹⁰ Dvadesetih i tridesetih godina 20. stoljeća u obje moskovske škole (KUNMZ i MLŠ) KPJ je imala svoje sekcije i predavače.¹¹ I kasnije je Centralni komitet (CK) KPJ redovno slao partijske članove na obrazovanje u SSSR gdje se poučavao kratki kurs *Historije Svesavezne komunističke partije (boljševika)*¹² i Staljinova *Pitanja lenjinizma*,¹³ obavezna literatura članova svih komunističkih partija.¹⁴

Obrazovanju kadrova pridavala se velika važnost čak i u zatvorima u kojima su završili brojni komunisti. Godine 1931. počela je s radom partijska škola u kaznionici u Mariboru koju je Partija nazvala Komunističkim univerzitetom „Đuro Đaković“.¹⁵ CK KPJ vodio je i organizirao slične „univerzitete“ i u Srijemskoj Mitrovici,¹⁶ a najpoznatiji „univerzitetski centar“ zatočenih komunista bio je onaj u kaznionici u Lepoglavi. Prema Ugu Vlasisavljeviću, bio je to „jedan od najuspješnijih centara ‘antiburžoaskog’ obrazovanja duše, jedna od rijetkih fabrika ili klinika stvaranja ‘novog čovjeka’.“¹⁷ Upravo je u tim zatvorima jedan od vodećih mislilaca KPJ Moša Pijade uspio na srpski prevesti *Komunistički manifest*, a zajedno s Rodoljubom Čolakovićem i *Kapital*.¹⁸ Josip Broz Tito je u kazivanjima za svoju biografiju biografu Vladimiru Dedijeru govorio kako je to bio pravi „univerzitet“ i za njega „odlična stvar“ jer je mogao čitati brojnu marksističku literaturu.¹⁹

Nakon što su komunisti osvojili vlast u Jugoslaviji partijsko obrazovanje nastavljalo se u novim uvjetima kroz razne večernje partijske kurseve, kružoke, seminare, dopisne partijske škole i druge oblike marksističkog obrazovanja kadrova koji su bili provodeći u svakoj republici i pokrajini. U Hrvatskoj je već krajem 1945. s radom započela i

- 9 Dekretom (Obznana) vlade Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca od 30. prosinca 1920. godine zabranjen je rad KPJ i prokomunističkih sindikata u državi, a Zakonom o zaštiti države iz kolovoza 1921. svaka je komunistička aktivnost označena zločinačkom.
- 10 Ogrizović Mihajlo, *Marksističko obrazovanje partijskih kadrova u NOB* (Zagreb: Radničke novine, 1988), 17-18; Jandrić, „Obrazovanje kadrova KPH 1945-1949. godine“, 198.
- 11 Janko Pleterski et. al. *Povijest Saveza komunista Jugoslavije* (Beograd: Komunist; Narodna knjiga; Rad, 1985), 102; Očak, „Dr. Ante Ciliga – otpadnik komunizma i staljinske čistke“, 276.
- 12 *Historija Svesavezne komunističke partije (boljševika): kratki kurs: u redakciji komisije CK SKP(B): odobreno od CK SKP(B) 1938. god* (S. l: s. n, 1938). Nacionalna i sveučilišna knjižnica Zagreb (NSK), Zbirka rijetkosti.
- 13 Josif Vissarionovič Stalin, *Pitanja lenjinizma* (Moskva: Izdavačka zadruga literature na inostranim jezicima, 1939).
- 14 Jandrić, „Obrazovanje kadrova KPH 1945-1949. godine“, 201.
- 15 Ibid, 200.
- 16 Todor Vujasinović, *Mučne godine: sećanje na ilegalna vremena 1930-1941* (Sarajevo: Svjetlost, 1965), 145.
- 17 Ugo Vlasisavljević, *Lepoglava i univerzitet: Ogledi iz političke epistemologije* (Sarajevo: Centar za interdisciplinarne postdiplomske studije Univerziteta, 2003), 28.
- 18 Olga Đurđević-Đukić, ur., *Narodni heroji Jugoslavije*, knj. 2, (Beograd: Mladost, 1975), 81.
- 19 Vladimir Dedijer, *Novi prilozi za biografiju Josipa Broza Tita*, vol. 2 (Rijeka; Zagreb: Liburnija; Mladost, 1981), 285.

Partijska škola CK KPH „Rade Končar“.²⁰ Na saveznoj razini, pri CK KPJ, 1945. osnovana je dvogodišnja Viša partijska škola „Đuro Đaković“ koja je djelovala do početka 1954. godine.²¹ Nakon njenog gašenja, u idućih dvadeset godina nije postojala takva partijska škola na saveznoj razini.²² Postojale su partijske škole na nižim razinama poput Političke škole CK SK Slovenije koja je osnovana 1972. godine.²³ Na saveznoj razini partijske škole nije bilo sve dok 1975. nije osnovana Politička škola Saveza komunista Jugoslavije „Josip Broz Tito“ u Kumrovcu (dalje: Škola).

Škola u Kumrovcu u današnjem se javnom prostoru povremeno spominje, pogotovo u kontekstu političke tranzicije nakon 1990, pri čemu se sudjelovanje u radu ove Škole često koristi kao diskreditirajući podatak. Je li to bila Škola koja je „stvorila naše političare“,²⁴ je li to bila škola koja je stvarala novu elitu koja je ubrzo preuzela kormilo tranzicije, pitanja su koja još uvijek traže znanstveni odgovor i dio su šireg problema još uvijek nesustavnih istraživanja povijesti političke tranzicije post-jugoslavenskih zemalja.²⁵ Ovaj rad nema ambicija u tom smjeru. S druge strane, osnivanje, koncepcija i djelatnost Škole dosad su uglavnom bili znanstveno neistraženi,²⁶ a upravo je to ono što ću ovim radom pokušati rasvijetliti i time dati mali doprinos boljem poznavanju političke povijesti kasnog socijalizma.

Cilj ovoga članka jest prikazati motive za ponovnim osnivanjem škole na jugoslavenskoj/saveznoj razini u razdoblju kasnog socijalizma, prikazati koncepciju i program škole i metode kojima je program ostvarivan, analizirati promjene tijekom njenog petnaestogodišnjeg postojanja i detektirati njene ključne aktere. Rad se temelji na izvornom arhivskom gradivu koje se čuva u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu (HR-HDA) u fondu 1224, Politička škola SKJ „Josip Broz Tito“ 1975-1990. (PŠSKJJBT), gradivu Arhiva Jugoslavije u Beogradu (SR-AJ) u fondu 507, Savez komunista Jugoslavije (SKJ), na časopisu *Kumrovečki zapisi*, koji je Škola objavljivala te ostalim publikacijama Škole i na dostupnoj relevantnoj literaturi i objavljenim izvorima.

20 Jandrić, „Obrazovanje kadrova KPH 1945-1949. godine“, 217.

21 Opširnije vidi arhivski fond: SR-AJ-509-Viša partijska škola „Đuro Đaković“.

22 Juraj Hrženjak, *Stoljeće života: antifašistički zapisi i kultura sjećanja* (Zagreb: Razlog, 2016), 164.

23 Stane Vlaj, *Idejnopolitično usposobljavanje v ZK Slovenije* (Ljubljana: Komunist, 1987); Darinka Drnovšek, „Partijsko školstvo v Sloveniji po letu 1945“, *Arhivi* 20 (1997), br. 1-2: 217-220.

24 Boris Vlašić, „Kumrovac: Nitko neće školu koja je stvorila naše političare“, *Jutarnji list* (on-line), pristup ostvaren 11. lipnja 2018. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/kumrovac-nitko-nece-skolu-koja-je-stvorila-nase-politicare/3402368/>.

25 Set pitanja važnih za razumijevanje političke i društvene tranzicije Hrvatske, a koja bi smisleno bilo postaviti i u slučaju svih drugih post-jugoslavenskih zemalja, postavila je Davorka Budimir u knjizi *Politička elita u Hrvatskoj 1986.-1990.* (Zagreb: vlast. naklada, 2018), 211.

26 Najopširnije informacije o Školi nalaze se u arhivskom inventaru koji je načinio Mario Stipančević, *Sumarni inventar: Politička škola Saveza komunista Jugoslavije „Josip Broz Tito“ 1975.-1990.* (Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2015).

Osnivanje i djelatnost Škole

Prema dostupnim podacima, inicijativu za osnivanjem škole u kojoj bi se ideološki (marksistički) i politički obrazovali novi kadrovi SKJ dao je sam Tito.²⁷ Njegovu inicijativu podržalo je Predsjedništvo (P) CK SKJ koje je u prosincu 1974. dalo svojem Centru za društvena istraživanja (CDI) zadatak izrade prijedloga koncepta političke škole.²⁸ Inicijativu je, očekivano, podupro i CK SKJ koji je svojom Odlukom od 25. veljače 1975. osnovao Školu.²⁹ Uz Odluku o osnivanju, u HDA se nalazi i „Obrazloženje Odluke o osnivanju Političke škole SKJ u Kumrovcu“ u kojoj stoji:

„Osnivanje Političke škole Saveza komunista Jugoslavije u Kumrovcu potvrda je saznanja o neophodnosti pojačanog, sistematskog i kontinuiranog rada na izučavanju teorije marksizma u SKJ. Iskustvo našeg revolucionarnog pokreta nepobitno je pokazalo da je socijalistička revolucija jedino moguća kao svesna delatnost zasnovana na učenju marksizma, da zato i nema revolucionarne prakse bez revolucionarne teorije i da je socijalistička revolucija zapravo jedino i moguća kao stvaralačko primenjivanje i razvijanje marksizma-lenjinizma.

Iskustvo našeg, kao i međunarodnog, radničkog pokreta, takodje, dokazuje da je zapostavljanje marksizma uvek vodilo pojavama okoštavanja revolucionarne misli, a revolucionarne snage demobilisalo, činilo ih nemoćnim pred ekonomskim, političkim i idejnim determinantama starog društva. Pojave stihijnog delovanja ekonomskih zakonitosti, stvaranje centara moći otudjenih od radničke klase, tehno-birokratizma, parcijalizacija ekonomskih i društvenih interesa, pojava nacionalizma, liberalizma i drugih građanskih i malograđanskih ideologija bilo je u našem društvu, naročito u nedavnoj prošlosti, omogućeno upravo i zapostavljanjem marksizma. I to ne samo u nastavnim planovima i programima u školama i ne univerzitetima, već dobrim delom i u samom Savezu komunista Jugoslavije.

O ovoj pojavi i njenim opasnostima, odnosno o potrebi prevazilaženja takvoga stanja i pojačanog idejno-političkog i teorijskog rada u Savezu komunista Jugoslavije, više puta je govorio drug Tito, posebno na Dvadesetprvoj sednici Predsedništva u decembru 1971. i u svom referatu na Desetom kongresu SKJ, maja 1974. godine. Iz ovih akcija i zadataka je i proizašla ideja o osnivanju Političke škole Saveza komunista Jugoslavije u Kumrovcu.“³⁰

27 *Odluka o Političkoj školi „Josip Broz Tito“; Statut Političke škole SKJ „Josip Broz Tito“* (Kumrovec: Politička škola SKJ JBT, 1987), 15.

28 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, Predsjedništvo SKJ, CDI Beograd, Programska orijentacija, osn. br. 213, god. 1975., Osnovna pitanja u vezi sa otvaranjem Političke škole SKJ JBT u Kumrovcu, 5. 3. 1975., str. 1.

29 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, Str. pov. br. 01-1/1, Odluka o osnivanju i radu Političke škole SKJ „Josip Broz Tito“. Odluku je potpisao predsjednik SKJ Tito.

30 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, D-43, „Obrazloženje Odluke o osnivanju Političke škole SKJ u Kumrovcu“, str. 1.

Koncepciju i programsku orijentaciju Škole izradio je 1975. CDI P CK SKJ u suradnji s većim brojem znanstvenika društveno-humanističkog područja i „političkih radnika“ iz svih republika i pokrajina. Prijedlog koncepta i okvirnog programa Škole rađen je u nekoliko etapa pri čemu je u razmatranju sudjelovalo nekoliko skupina u Ljubljani, Zagrebu, Sarajevu, Skopju i Beogradu.³¹ Prvo su u većem broju republičkih centara održavani sastanci i vođene rasprave s grupama znanstvenika „društveno-političkih radnika“ kroz koje se došlo do osnovnog prijedloga koncepta. Potom je o prijedlogu raspravljano u Komisiji P CK SKJ za idejni i teorijski rad u SKJ i idejna pitanja u oblasti obrazovanja nauke i kulture. Navedena komisija je na sjednici od 27. ožujka 1975. podržala koncept i dala je niz sugestija za definitivnu izradu programske orijentacije.³² Potom je trebalo utvrditi konačni koncept i njen program koji bi bio predložen P CK SKJ. U tu je svrhu u travnju 1975. bio zakazan višednevni sastanak u Kumrovcu na kojem se trebalo „okupiti naučnike raznih oblasti društvenih nauka“.³³ Na kraju je na trodnevnom skupu u Kumrovcu krajem travnja utvrđena programska orijentacija Škole.³⁴

Izvršni komitet (IK) P CK SKJ razmotrio je i prihvatio koncept i programsku orijentaciju Škole na sjednici od 25. svibnja 1975., a istovremeno je zaključeno da se ubrza nastave pripreme i poduzmu sve potrebne mjere za početak rada Škole. Dan je i niz sugestija teorijsko-metodološkog karaktera i primjedbi te dopuna koje su se odnosile na konkretne teme i programska područja.³⁵

Predsjedništvo SKJ je na svojoj 13. sjednici od 9. srpnja 1975. prihvatilo Programsku orijentaciju i kriterije za izbor polaznika Škole. Zatim je Savjet ustvrdio nastavni program i Škola je s radom počela 21. studenog 1975. u Kumrovcu svečanim otvorenjem na kojem je dječji zbor kumrovečke osnovne škole otpjevao Internacionalu i pjesmu

31 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, Predsjedništvo SKJ, CDI, Beograd, Programska orijentacija, osn. br. 213, god. 1975., Osnovna pitanja u vezi sa otvaranjem Političke škole SKJ JBT u Kumrovcu, 5. 3. 1975., str. 1.

32 SR-AJ-507-SKJ-III-197, 13. sjednica P CK SKJ od 9. 7. 1975., Str. pov. br. 02-2/7, Prilog 5 -Politička škola SKJ JBT u Kumrovcu, str. 1.

33 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, Predsjedništvo SKJ, CDI, Beograd, Programska orijentacija, osn. br. 213, god. 1975, Dopis Ivana Laće (CDI) Predsjedništvu CK SKJ br. 1309-50/3, 12. 3. 1975. U dokumentaciji se nalazi i prijedlog sudionika sastanka u Kumrovcu prema kojem su predloženi (po redoslijedu navođenja): iz SR Srbije: Miladin Korać, Najdan Pašić, Miroslav Pečujlić, Pero Damjanović; iz AP Vojvodine: Aleksandar Fira i Ljubiša Stankov; iz AP Kosova: Hajrudin Hodža, Ekrem Murtezai; iz SR Hrvatske: Vjekoslav Mikecin, Predrag Vranicki, Dušan Bilandžić, Stipe Šuvar i Srđan Vrcan; iz SR Makedonije: Duško Popovski, Orde Ivanovski i Lazar Mojsov; iz SR Crne Gore: Budislav Šoškić, Mijat Šuković i Žarko Bulajić; iz SR Slovenije: Franc Černe, Adolf Bibić i Boris Majer; iz SR BIH: Muhamed Filipović, Hasan Hadžiomerović, Arif Tanović i Andrija Krešić; te iz JNA: Milivoj Oreb. Ibid, Prijedlog učesnika sastanka u Kumrovcu.

34 SR-AJ-507-SKJ-III-197, 13. sjednica P CK SKJ od 9. 7. 1975., Str. pov. br. 02-2/7, Prilog 5, Politička škola SKJ JBT u Kumrovcu, str. 1.

35 Ibid. Prema sugestiji Izvršnog komiteta, u razmatranje dopunjenog programa trebalo je uključiti Komisiju Predsjedništva CK SKJ za idejni i teorijski rad u SKJ i idejna pitanja u oblasti obrazovanja, nauke i kulture, a definitivnu raspravu o konceptualnim, programskim i drugim nastavnim pitanjima trebalo je što prije prenijeti u nadležnost Savjeta političke škole SKJ. Ibid, str. 2.

„Druže Tito mi ti se kunemo“. Na otvaranju su govorili direktor Škole Juraj Hrženjak i predsjednik Savjeta Škole Josip Vrhovec, a predavanje na temu „Revolucionarna praksa i marksističko obrazovanje“ održao je Edvard Kardelj.³⁶ Kardelj je, između ostalog, posebno istaknuo:

„U ovoj Školi će učiti studenti — članovi Saveza komunista iz svih naših republika i pokrajina. Njenim otvaranjem ostvaruje se predlog druga Tita i Odluka rukovodećih organa SKJ o takvom marksističkom obrazovanju u školama i kursovima SKJ koje će njegove članove, a pre svega mlade ljude, afirmisane političke aktivne društvene radnike osposobljavati za praktičnu primenu teorijskih saznanja i za samostalan stvaralački partijsko-politički i društveni rad. Zato SKJ mora samostalno marksističko-teorijski istraživati svoju praksu, puteve razvoja socijalističkog društva, i obezbeđivati marksističko obrazovanje za sve komuniste, od najelementarnijeg do najsloženijeg... Ova Škola ne treba da formira ni doktrinare ni karijerne političke profesionalce, pa ni ljude pukog knjižnog znanja, koji neće znati ili neće moći da ga upotrebe. To je Škola za one borce našeg socijalističkog društva koji su već pokazali sposobnost i volju za obrazovanjem u političkoj društvenoj praksi i koji će se ovdje naoružavati novim marksističkim znanjem za uspješniji društveni rad. A, ujedno, Škola treba da nastoji da među tim kadrovima pronalazi naročito one koji imaju posebnu sklonost i sposobnost za teoretski rad i da, oslanjajući se na njih, razvija svoju naučno-istraživačku djelatnost, posebno u oblasti prakse samoupravnog socijalističkog društva i zadataka SKJ uopšte.“³⁷

Nakon Kardeljevog govora dogovoreno je da se sa svečanosti pošalje telegram Titu koji je ujedno i pročitao.³⁸

Škola je radila na temelju Odluke CK SKJ o osnivanju i Pravila [o radu] Škole koja je donio njen Savjet 1977.³⁹ Prema desetogodišnjem izvještaju Škole, ona je svoj prvi Statut dobila tek 27. svibnja 1980. kada ga je potvrdilo P CK SKJ.⁴⁰ No unatoč tome, kako stoji u izvještaju s početka 1986, status Škole nije bio „definitivno riješen, a njena registracija na sudu još je privremena“.⁴¹ CK SKJ je na sjednici od 24. svibnja 1986. donio Odluku u kojoj su date direktive kojima se trebao donijeti novi Statut koji bi

36 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, Svečano otvaranje Škole, 21. 11. 1975.

37 Edvard Kardelj, „Revolucionarna praksa i marksističko obrazovanje“, *Kumrovečki zapisi* 1 (1984), br.1: 49.

38 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, Svečano otvaranje Škole, 21. 11. 1975., Redoslijed svečanosti u povodu otvaranja Političke škole SKJ JBT.

39 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 28, Statuti i pravila Škole.

40 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, 725/1, Informacija o dosadašnjem radu Političke škole SKJ JBT u Kumrovcu (prosinac 1985.), str. 2. Ova Informacija, koju potpisuje Ivica Račan, bila je podloga za raspravu o radu Škole na sjednici Predsjedništva CK SKJ 21. siječnja 1986. godine, a iste godine je objavljena i u časopisu *Kumrovečki zapisi*. Ivica Račan, „U povodu desetogodišnjeg rada političke škole SKJ 'Josip Broz Tito' u Kumrovcu“, *Kumrovečki zapisi* 2 (1985), br. 6: str. 21-33. Valja naglasiti da se u arhivskom fondu Škole u HDA u kutiji 28 nalazi i nacrt Statuta koji je datiran s godinom 1976., ali nema nikakve informacije o tome da je taj Statut tada i usvojen.

41 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, 725/1, str. 2.

definirao i uredio odnose unutar Škole, ali i odnose Škole prema drugim pravnim i političkim instancijama.⁴² Prema prvom Statutu, Škola je

„samostalna institucija Saveza komunista Jugoslavije za obrazovanje i idejno-političko osposobljavanje članova Saveza komunista. Škola je sastavni dio sistema teorijskog osposobljavanja i idejno-političkog djelovanja u Savezu komunista Jugoslavije. Zadatak Škole je marksističko obrazovanje i idejno-političko osposobljavanje članova Saveza komunista za marksističku analizu društvenih tokova i pojava, za stvaralačko sudjelovanje u političkom radu i aktuelnoj idejnoj borbi, za stvaralački partijsko-politički rad; da radi na razvijanju marksističke teorijske misli, unapređivanju metodologije i oblika izučavanja marksizma i socijalističke samoupravne stvarnosti i da doprinosi izgradnji idejne osnove za usmjeravanje partijsko-političkog djelovanja organa organizacija Saveza komunista... Sadržaj zadataka Škole, oblici i način njihovog ostvarivanja, programiraju se tako da se postigne stvaralačko prožimanje teorijskog znanja i aktuelnih pitanja razvoja socijalizma kao svjetskog procesa, socijalističkog samoupravnog razvitka jugoslavenskog društva i ostvarivanja vodeće uloge Saveza komunista u uvjetima socijalističkog samoupravljanja“.⁴³

Savjet škole je 18. lipnja 1986. donio novi Statut, a Predsjedništvo CK SKJ prihvatilo ga je 23. rujna 1986.⁴⁴ Prema njemu Škola je praktički postala društveno-politička organizacija (DPO).⁴⁵

Nakon osnivanja Škole o njenom razvoju, funkcijama i djelovanju raspravljalo se na nizu sjednica njenog Savjeta, a posebno i na 27. sjednici Predsjedništva CK SKJ 22. svibnja 1979. godine.⁴⁶ Od tada je održano više širih rasprava o radu i rezultatima djelovanja Škole, poput znanstvenih skupova šireg tipa „Marksističko obrazovanje: situacije, problemi, perspektive“ i „Savjetovanje o idejno-političkom osposobljavanju i radu političkih škola u SKJ“⁴⁷ koji su održani u ožujku 1985. godine u Kumrovcu.⁴⁸ Ivica Račan je, kao direktor Škole, u svojem elaboratu o desetogodišnjem radu Škole napisao da se neki od ovih zadataka uspješno ostvaruju, da su neki u pripremnj od-nosno početnoj fazi, te da je ostvarivanje nekih „još uvijek pod upitnikom zbog razli-čitih razloga i problema“.⁴⁹ Smatrao je da je rad i razvoj Škole u prvih deset godina bio

42 *Odluka o Političkoj školi „Josip Broz Tito“; Statut Političke škole SKJ „Josip Broz Tito“*, 3-14.

43 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, 725/1, str. 3-4.

44 *Odluka o Političkoj školi „Josip Broz Tito“; Statut Političke škole SKJ „Josip Broz Tito“*, 15-57. Više vidi u HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, Statuti 1976-1986., kut. 28.

45 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, V/XIX st-15/90, Zapisnik od 18. lipnja 1990. sastavljen u ime Okružnog privrednog suda Zagreb vanparničnom predmetu stečajnog dužnika Političke škole SKJ JBT Kumrovec.

46 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, Informacija sa 27. sjednice CK SKJ (o Političkoj školi SKJ JBT), 22. 5. 1979.

47 *Kumrovečki zapisi 2* (1985), br. 4 i 5.

48 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, 725/1, str. 2.

49 Račan, „U povodu desetogodišnjeg rada političke škole“, 25.

relativno uspješan, ali je ujedno upozoravao da „to neće biti ako se uočene slabosti ne otklanjaju brže“.⁵⁰

Financiranje rada Škole vršilo se iz sredstava Predsjedništva CK SKJ, centralnih i pokrajinskih komiteta SK i radnih organizacija iz kojih su dolazili polaznici škole.⁵¹

Kumrovec kao „sveto mjesto“, Tito kao „zvijezda vodilja“

Odabir Kumrovca za lokaciju Škole bio je simboličan čin kojim se nastojalo naglasiti da će Škola baštiniti lik i djelo predsjednika SKJ. Takav odabir bio je dio šireg nastojanja komunističke vlasti u stvaranju mitskih mjesta jugoslavenskog socijalizma. Kumrovec je bio možda i najslikovitiji primjer politizacije mjesta, koji je postao svojevrsna političko-turistička destinacija.⁵² U Kumrovcu je naime još 1953. osnovan Memorijalni muzej maršala Tita koji je bio smješten u njegovoj rodnoj kući,⁵³ a na njegov rođendan, koji je proglašen Danom mladosti (25. svibnja), Kumrovec su redovito posjećivale „rijeke“ političkih hodočasnika.⁵⁴

Polaznici Škole bili su internatski smješteni. Prvih šest godina Škola je radila u Spomen-domu boraca i omladine u Kumrovcu.⁵⁵ Kako je taj objekt izvorno bio građen u druge svrhe i nije bio prilagođen za organiziranje djelatnosti Škole, Predsjedništvo CK SKJ donijelo je 1977. godine Odluku o izgradnji novog objekta za Školu. Potrebna financijska sredstva za izgradnju osigurana su dobrovoljnim priložima članova SKJ i novi je objekt ukupne korisne površine od 12 000 m² izgrađen za svega godinu dana, tako da je već sedma generacija polaznika u jesen 1981. počela školovanje u njemu.⁵⁶

„Komunisti moraju stalno učiti, moraju učiti na svakodnevnoj praksi i dovoditi tu praksu u sklad s naukom marksizma-lenjinizma“, Titove su riječi koje su stajale ispod fotografije gigantskog arhitektonskog zdanja Škole u godišnjaku 13. generacije Škole.⁵⁷ Misli i sugestije Josipa Broza Tita bile su od izuzetnog značaja za utvrđivanje koncepcije

50 Ibid.

51 SR-AJ-507-SKJ-III-197, 13. sjednica P CK SKJ od 9. 7. 1975., Str. pov. br. 02-2/7, Prilog 5, Politička škola SKJ JBT u Kumrovcu, str. 12.

52 Nevena Škrbić Alempijević i Petra Kelemen, „Titovu rodnom selu u pohode: konstrukcija Kumrovca kao političko-turističkog odredišta“, u *Sunčana strana Jugoslavije: povijest turizma u socijalizmu* (Zagreb: Srednja Europa, 2013), 157–186.

53 Branka Šprem-Lovrić, *Šezdeset godina Muzeja „Staro selo“ Kumrovec* (Kumrovec: Muzeji Hrvatskog zagorja – Muzej „Staro selo“, 2013).

54 Škrbić Alempijević i Kelemen, „Titovu rodnom selu u pohode“.

55 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, Osnivanje, upis u registar – Okružni privredni sud u Zagrebu – Us-945/75, 16. 9. 1975.

56 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, 725/1, str. 2. Često se isticalo da je zgrada izgrađena u rekordnom roku, ali je to za posljedicu imalo i nešto lošiju kvalitetu gradnje pa je samo nekoliko godina nakon otvaranja zgrada morala biti popravljana. Vidi HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 30.

57 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 255, Milutin Ljumović et al., *XIII generacija: 1987/88*. (Kumrovec: Politička škola SKJ JBT, 1988.)

i za daljnji razvoj Škole. Već u prvom intervjuu koji je prvi direktor Škole Juraj Hrženjak dao listu *Komunist* krajem 1975. navodi se da vodstvo Škole nastoji Školu razviti „u pravu Titovsku kovačnicu kadrova koji će uspješno ostvarivati odluke partije i Tita na izgradnji socijalističkog samoupravnog sistema, bratstva i jedinstva i nesvrstane politike Jugoslavije, neimara ravnopravnosti i aktivne uloge u međunarodnom radničkom pokretu“.⁵⁸ Naglašavanje Tita i njegovih riječi kao glavnih orijentira za koncepciju i rad Škole može se naći u gotovo svim dokumentima koji se tiču djelatnosti Škole, intervjuima direktora Škole, kao i u tekstovima akademskog karaktera.⁵⁹ Titove riječi bile su usmjerujuće za razvoj koncepta Škole, a nakon njegove smrti za daljnji razvoj Škole veliku ulogu imala je interpretacija njegovih riječi.

Nakon osnivanja Škole Tito je prvi put o njoj govorio u razgovoru s njenim vodstvom 11. srpnja 1976. godine:

„Bila je potrebna i mislim da će se ona sve više razvijati. Vidite, mi imamo ogroman broj ljudi koji su dobri komunisti, ali teorijski slabo stoje. To se mora, mora popraviti, osnove marksizma se moraju poznavati. (...) Meni je veoma drago što sam čuo danas ovdje kako teče nastava kod vas, kakve ste utiske dobili, šta su ljudi poneli iz Škole, a naročito to što su zavoljeli učenje, što su osposobljeni za dalji individualni rad. To je vrlo krupan uspeh. Dobro je što ljudi postepeno dolaze do saznanja da malo znaju, da treba još više učiti. Jer, mislim da sve zna samo onaj koji ništa ne zna. Ja bih vam preporučio da se u individualnom uzdizanju koristi i malo šira literatura koja ima zajedničkog s marksizmom. Ima dobrih, interesantnih stvari. Komunist mora biti što je moguće više univerzalan, a za ovakve stvari uvijek se nađe vremena“.⁶⁰

Školu je 26. i 27. ožujka 1977. posjetio Josip Broz Tito te polaznicima prve i druge generacije održao ciklus predavanja na temu „Borba i razvoj KPJ između dva rata“.⁶¹ Da bi se trajno obilježio Titov posjet Školi, Savjet Škole donio je odluku da se 26. ožujak proglasi Danom Škole.⁶² Pri tom posjetu Tito se ponovno oglašio o ciljevima i svrsi osnivanja Škole. U uvodnom dijelu, u govoru 26. ožujka, Tito je naglasio:

„Potrebno je više teorijskog znanja kako biste u praksi, s iskustvom koje ste već stekli svojim radom, na terenu mogli još bolje shvatiti zakonitosti i protivrječnosti društvenog razvitka, vrijeme i svijet u kome živimo, kako biste još bolje upoznali zadatke i vodeću ulogu radničke klase i njene avangarde — Saveza komunista Jugoslavije. Sve će vam to

58 HR-HDA-1224-PŠSKJJB, kut. 1, god. 1975, osn. br. 217, Intervju za *Komunist*, str. 4.

59 Tako npr. Siniša Žarić u članku „Metod rada u Političkoj školi SKJ 'Josip Broz Tito'“, *Kumrovečki zapisi* 3 (1986), br. 8, na str. 97, piše: „Titovo delo i misao trajna je inspiracija svih polaznika, radnih ljudi i saradnika Političke škole.“

60 HR-HDA-1224-PŠSKJJB, kut. 1, 725/1, str. 4.

61 Predavanje je odmah objavljeno i kao brošura (Sarajevo: NIŠP Oslobođenje, 1977.), a kasnije je objavljeno i u prvom broju časopisa *Kumrovečki zapisi* (1984).

62 Račan, „U povodu desetogodišnjeg rada političke škole“, 21.

pomoći, kad se vratite tamo gdje radite, da se lakše orijentirate, da lakše izvršavate svoje zadatke.”⁶³

Dan poslije Tito je u zdravici na svečanoj večeri 27. ožujka 1977, u Domu boraca i omladine u Kumrovcu, rekao:

„Ja bih želeo da se rad ove Škole i drugih još više poboljša. Te škole će nam dati stotine i hiljade novih kadrova koji će ovladati marksističkom teorijom i znati da je primenjuju u našoj praksi, a to će mnogo značiti za naš dalji razvitak i za budućnost naroda naše zemlje. Ovu Školu treba podići na još viši nivo. Tu treba da dolaze i rukovodeći ljudi, uključujući i one više. Jer čovjek se nikada ne smije zadovoljiti sa znanjem koje ima, nego treba stalno učiti. To je naročito potreba svakog komunista. I nije dovoljno da samo pohađaju školu, da u njoj provedu godinu ili ne znam koliko vremena, nego da stalno sami sebe uzdižu. Jer, Škola ne može dati sve. Ona daje samo temelj na kojem čovjek dalje izgrađuje sam sebe...”⁶⁴

Tito će se kasnije još jednom osvrnuti na svrhu i rad škole. U referatu na XI. kongresu SKJ u lipnju 1978, dotičući se pitanja marksističkog obrazovanja u SKJ, Tito ponovo ističe da „izvanredan značaj ima Politička škola SKJ u Kumrovcu koja treba ne samo da marksistički uzdiže mlade već afirmisane političke aktiviste i društvene radnike, već i da pomaže najsposobnijim pojedincima da se temeljitije bave marksističkom teorijom i društvenim istraživanjem.”⁶⁵

Kad se u svibnju 1979. na 27. sjednici Predsjedništva CK SKJ raspravljalo o radu Škole, u zaključcima se jasno navodilo da se polazi „od ideja druga Tita”. Predloženo je da Tito primi delegaciju Savjeta Škole – tom su ga prilikom trebali upoznati s koncepcijom daljnjeg razvoja Škole, a pri tome je navedeno da će se Titove sugestije i prijedlozi koristiti prilikom konačnog uobličavanja koncepcije razvoja Škole.⁶⁶ Dakle, pored činjenice da je osnivanje Škole bila Titova ideja, Titove riječi imale su orijentacijski značaj za osnivača i za sva rukovodstva Škole.

Vodstvo Škole

Na osnovu člana 3. Odluke CK SKJ o osnivanju i radu Škole, a na prijedlog IK P CK SKJ, Predsjedništvo SKJ je na svojoj 13. sjednici, održanoj 9. srpnja 1975. donijelo Odluku o imenovanju članova i predsjednika Savjeta Škole.⁶⁷ Za predsjednika Savjeta iza-

63 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, 725/1, str. 5.

64 Ibid.

65 *Jedanaesti kongres Saveza komunista Jugoslavije: dokumenti* (Beograd: Komunist, 1978), 48.

66 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, Informacija sa 27. sjednice Predsjedništva CK SKJ (o Političkoj školi SKJ JBT), 22. 5. 1979., str. 6.

67 SR-AJ-507-SKJ-III-197, 13. sjednica P CK SKJ od 9. 7. 1975., Str. pov. br. 02-2/7, Prilog 5 – Odluka o imenovanju članova i predsjednika Saveta Političke škole SKJ „Josip Broz Tito“. Program i predlože-

bran je Josip Vrhovec (član P CK SKJ), a za članove Salih Kurteši (član CK SK Srbije), Ivan Laća (član Savjeta CDI), Svetomir Lalović (član IK P CK SK Srbije), Vukašin Lončar (član IK P Pokrajinskog komiteta SK Vojvodine), Veselinka Malinska (članica P CK SK Makedonije), Dane Petkovski (član Sekretarijata Komiteta Konferencije SK u JNA), Ivica Račan (član IK P CK SK Hrvatske), dr. Radovan Radonjić (član IK P CK SK Crne Gore), Emil Rojc (član CK SK Slovenije) i dr. Arif Tanović (član IK P CK SK BiH).⁶⁸ Prema Odluci, Savjet Škole imao se dopuniti članovima Radne zajednice Stručne službe (RZ SS) i Nastavničko-naučnog vijeća (NNV)⁶⁹ Škole nakon što se oni konstituiraju, kao i s članovima iz redova slušača Škole.⁷⁰ Savjet je odlučivao o svim statutarnim pitanjima Škole, kreirao je nastavne planove i programe, odlučivao o sistematizaciji radnih mjesta, prijemu radnika u Školu kao i o prekidu radnog odnosa. Savjet je prihvaćao godišnji izvještaj o radu, financijski plan i završni račun Škole. Za svoj je rad Savjet odgovarao P CK SKJ. Mandat članova Savjeta trajao je dvije godine.⁷¹ Savjet je u konačnici činio predsjednik i 20 članova. Petero članova birano je iz članstva CK SKJ, po jedan iz SK svake od socijalističkih republika, autonomnih pokrajina i JNA, dva člana birana su iz sastava polaznika Škole, dva iz NNV te jedan predstavnik RZ SS.⁷² Dvadeseti član Savjeta bio je direktor Škole. Predsjednika i članove Savjeta, osim članova iz redova polaznika, NNV i RZ SS, imenovao je i razrješavao dužnosti CK SKJ. Polaznici Škole, članovi NNV i članovi RZ SS birali su svoje predstavnike u Savjetu, a njihov je mandat trajao godinu dana. Ostali članovi Savjeta birani su na četverogodišnji mandat. Predsjednik i članovi Savjeta Škole mogli su biti birani na te funkcije najviše dva puta uzastopno.⁷³

Školom je, na osnovu Statuta, programa rada i odluka Savjeta, rukovodio njen direktor. Mandat mu je trajao četiri godine, a po položaju je bio član Savjeta.⁷⁴ P CK SKJ je na svojoj 14. sjednici održanoj 15. listopada 1975. za prvog direktora imenovalo

---

ne članove Savjeta Predsjedništvo SKJ je prihvatilo bez rasprave. Vidi Ibid, Prilog 1 - Magnetofonske beleške, str. 56. O Savjetu i njegovim radnim tijelima opširnije vidi u HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1-13.

68 SR-AJ-507-SKJ-III-197, 13. sjednica P CK SKJ od 9. 7. 1975., Str. pov. br. 02-2/7, Prilog 5; HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, D-362, Sjednica Predsjedništva CK SKJ (9. 7. 1975.). Program i predložene članove Savjeta Predsjedništvo SKJ je prihvatilo bez rasprave. SR-AJ-507-SKJ-III-197, 13. sjednica P CK SKJ od 9. 7. 1975., Str. pov. br. 02-2/7, Prilog 1, str. 56.; HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, Savjet Političke škole, I. sjednica, 17. 7. 1975., Zaključci prve sjednice.

69 Radi uspješnijeg ostvarivanja programa jednogodišnjeg kursa, u Školi se, kao stručno tijelo formiralo Nastavno-naučno vijeće. Broj članova i njegov sastav utvrđivao je Savjet na početku svake školske godine. HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 14-16.

70 Iz redova Nastavničkog vijeća u prvi Savjet predloženi su Mišo Nikolić (SR Srbija), Muhamed Filipović (SR BiH), Zorka Svoboda (SR Hrvatska). HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, Savjet Političke škole, I. sjednica, 17. 7. 1975.

71 SR-AJ-507-SKJ-III-197, 13. sjednica P CK SKJ od 9. 7. 1975., Str. pov. br. 02-2/7, Prilog 5.

72 Stipančević, *Sumarni inventar*, 20.

73 Ibid.

74 SR-AJ-507-SKJ-III-198, 14. sjednica Predsjedništva CK SKJ održana 15. 10. 1975., Prilog 4, Str. pov. br. 02-2/8, Odluka o imenovanju direktora Škole.

Juraja Hrženjaka.⁷⁵ Hrženjak je s te funkcije otišao nakon tri godine, u isto vrijeme kad je dužnost predsjednika Savjeta, zbog preuzimanja dužnosti ministra vanjskih poslova, napustio Josip Vrhovec.⁷⁶ Dužnost direktora Škole kasnije su obnašali Dušan Vejnović (1978-1982), Ivica Račan (1982-1986), Emil Rojc (1986-1988. ili 1989) i Mladen Žuvela (1988. ili 1989-1990).⁷⁷

Članove Savjeta i direktora škole, postavljalo je Predsjedništvo CK SKJ na prijedlog republičkih i pokrajinskih rukovodstava SK i komiteta SK u JNA.⁷⁸ Pored Savjeta i direktora, Škola je imala stalan nastavni kadar, vanjske suradnike, knjižnicu i administraciju.⁷⁹

Koncepcija i program Škole

Programsko-sadržajna, teorijska i idejno-politička koncepcija Škole utvrđena je 1975. Odlukom CK SKJ o osnivanju i njezinu radu, a kasnije je dograđivana Titovim i Kardeljevim stavovima i ocjenama o radu Škole, zaključcima 27. sjednice P CK SKJ od 22. svibnja 1979, zatim dokumentima XI. i XII. kongresa SKJ, zaključcima 77. sjednice P CK SKJ od 29. svibnja 1984. godine,⁸⁰ te novim Statutom 1986. godine. Ipak, treba napomenuti da se tijekom petnaestogodišnjeg djelovanja program Škole samo neznatno mijenjao.⁸¹

Škola u Kumrovcu zamišljena je kao fleksibilan sustav marksističkog obrazovanja partijskih kadrova. Njena osnovna svrha bila je temeljito proučavanje

75 Ibid. Uz Odluku, koju potpisuje Stane Dolanc, sekretar IK CK SKJ, u materijalu se nalazi i kratka biografija izabranog direktora: „Djuka Hrženjak rođen je 1917 godine u selu Sredice – Bjelovar, Hrvat, diplomirani pravnik, nosilac 'Partizanske spomenice 1941', član SKJ od 1942. godine. Nosilac je više ratnih i mirnodopskih odlikovanja. Služi se engleskim, francuskim i ruskim jezikom. Do rata bio politički aktivista KPJ. U toku rata vršio niz političko-partijskih funkcija u brigadi, diviziji i korpusu. Posle rata vršio veliki broj političkih i društvenih funkcija od kojih su najvažnije: član AGITPRO-PA CK SKJ; pomoćnik ministra za novooslobođene krajeve FNRJ; član i organizacioni sekretar Oblasnog komiteta KPH Bjelovar; sekretar kotarskog komiteta KPH Križevci; direktor Instituta za društveno upravljanje i član Izvršnog odbora Glavnog odbora SSRNH. Sada je član Ustavnog suda Hrvatske i član Savjeta Republike. Objavio je više naučnih i stručnih radova iz oblasti političkog sistema i samoupravljanja.“

76 Hrženjak, *Stoljeće života*, 166.

77 Zbog nepotpuno sačuvane građe fonda HR-HDA-1224-PŠSKJJBT nisam uspio detektirati tko je vršio dužnost direktora u četrnaestoj godini rada Škole. Građa o djelatnosti direktora Škole nalazi se u kut. 14, ali niti u toj kutiji nisam pronašao tražene podatke.

78 SR-AJ-507-SKJ-III-197, 13. sjednica P CK SKJ od 9. 7. 1975., Str. pov. br. 02-2/7, Prilog 5, str. 12.

79 Što se tiče samih zaposlenika koji su u Školi imali stalno zaposlenje - u gradivu fonda HDA nisu sačuvani personalni dosjei, niti postoji druga sustavno odlagana i sačuvana dokumentacija o zaposlenicima. Stipančević, *Sumarni inventar*, 27. Više vidi HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 22-23.

80 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, 725/1, str. 3.

81 Stipančević, *Sumarni inventar*, 7; vidi i Miloš Nikolić, „Program jednogodišnjeg kursa Političke škole SKJ 'Josip Broz Tito'“, *Kumroveci zapisi* 3 (1986), br. 8: 71-96.

„marksističko-teorijske zasnovanosti naše socijalističke revolucije, njenog razvojnog puta i perspektive“.⁸² Polaznici Škole trebali su steći dublja saznanja o razvoju socijalizma u Jugoslaviji, o položaju i ulozi radničke klase „kao osnovnog subjekta socijalističkog samoupravnog razvoja“, o ulozi SKJ u socijalističkom preobražaju društveno-ekonomskog i političkog sistema i sl.⁸³ Program škole temeljio se na dotadašnjim saznanjima SKJ, na tekstovima klasika marksizma-lenjinizma, „naše i savremene marksističke misli o zakonitostima i perspektivama razvitka socijalizma, saznanja sadržanih u Programu SKJ, drugim programskim dokumentima SKJ i radovima istaknutih jugoslovenskih marksista - političkih i naučnih radnika“.⁸⁴ Prema tome, Škola je bila prvenstveno usmjerena „na osposobljavanje polaznika za stvaralačko društveno-političko djelovanje, a ne na pripremanje kadrova za vršenje profesionalno političkih funkcija“.⁸⁵

Na početku rada Škole jedini oblik rada Škole bio je njen Jednogodišnji program (kurs), koji je ostao osnovni i stalni oblik rada do kraja njenog postojanja. Osnovni zadatak Jednogodišnjeg programa bio je „da polaznike marksistički obrazuje i idejno-politički osposobljava za njihov daljnji kvalitetniji društveno-politički rad“.⁸⁶

Taj je nastavni program po broju tema bio obiman. Sadržavao je četiri tematska područja: 1) Osnovi marksizma;⁸⁷ 2) Teorija i praksa socijalističke revolucije u Jugoslaviji; 3) Socijalizam kao svjetski proces i razvojni problemi suvremenog svijeta; 4) Savez komunista - vodeća društvena i idejno-politička snaga i ostale političke organizacije.⁸⁸ Svako tematsko područje obuhvaćalo je nekoliko tema, a svaka tema obrađivala se u više predavanja, konzultacija i seminarskih radova.

Prvo tematsko područje „Osnovi marksizma“ prema prvom konceptu obuhvaćalo je šest tema: 1) Socijalno-historijske i teorijske osnove marksizma i njegove osnovne teorijsko-metodološke karakteristike i revolucionarni smisao; 2) Filozofski osnovi marksizma; 3) Marxovo ekonomsko učenje; 4) Klase i klasna borba (ekonomske, političke, ideološke i nacionalne dimenzije klasne borbe); 5) Socijalistička revolucija; 6) Kontroverze, revizije i razvoj marksizma.⁸⁹ Smisao izučavanja ovako koncipiranih osnova marksizma bio je da polaznici Škole steknu teorijska znanja „neophodna za saznavanje suštine razvoja i perspektive socijalističke revolucije u Jugoslaviji“.⁹⁰ Međutim, obrada svake od predviđenih tema imala je i konkretnu svrhu. Obrada prve teme trebala je

82 SR-AJ-507-SKJ-III-197, 13. sjednica P CK SKJ od 9. 7. 1975., Str. pov. br. 02-2/7, Prilog 5, str. 2.

83 Ibid.

84 Ibid.

85 Ibid, str. 3.

86 HR-HDA-1224-PŠSKJJB, kut. 1, 725/1, str. 9.

87 Naziv ovog tematskog područja 1978. je promijenjen u „Uvod u marksističku teoriju“. Vidi Nikolić, „Program jednogodišnjeg kursa Političke škole SKJ“, 72.

88 SR-AJ-507-SKJ-III-197, 13. sjednica P CK SKJ od 9. 7. 1975., Str. pov. br. 02-2/7, Prilog 5, str. 3.

89 Ibid, str. 3-4.

90 Ibid, str. 4. Kasnije je ovih šest tema suženo na četiri: „Filozofski osnovi marksizma“, „Marksistička teorija društva“, „Marxova ekonomska teorija“ i „Teorija klasne borbe i socijalističke revolucije“. Nikolić, „Program jednogodišnjeg kursa Političke škole SKJ“, 79.

doprinijeti boljem upoznavanju „bitne uloge radničkih borbi i uticaju najprogresivnijih dostignuća građanske misli na formiranje Marksove misli“, upoznavanju „dijalektičkog odnosa marksizma kao revolucionarne teorije i revolucionarne prakse radničke klase“; i upoznavanju „unutarnje struktuiranosti marksističke misli“.⁹¹ Obrada druge teme trebala je doprinijeti „sticanju opšteg znanja o Marksovoj dijalektici, materijalističkom shvatanju svijeta i čovjeka kao prirodnog, društvenog i historijskog bića, tj. kao i razvijanju dijalektičkog mišljenja“.⁹² Cilj treće teme bio je „da slušaoci steknu konkretna znanja o osnovnim Marksovim političkim kategorijama (način proizvodnje, odnosi proizvodnje, proizvodne snage, svojina, raspodjela, razmjena, roba, zakon vrijednosti, višak vrijednosti, najamni rad i dr)“, da nauče „da iza svih ekonomskih kategorija i procesa vide društvene odnose“ i da se „upoznaju sa bitnim obilježjima savremenog društva“.⁹³ Kroz obradu četvrte teme („Klase i klasna borba“) polaznici su trebali dobiti „opća znanja o utemeljenosti klasne borbe u ekonomskim odnosima, o raznim vidovima klasne borbe i osnovnim klasnim institucijama, kao i konkretno znanje o historijskoj ulozi radničke klase.“⁹⁴ Smisao izučavanja teme „Socijalistička revolucija“ bio je da steknu konkretna znanja „o pretpostavkama, činionicima, dijalektici i ciljevima socijalizma kao historijske prelazne epohe socijalističke revolucije“.⁹⁵ Cilj izučavanja teme „Kontroverze, revizije i razvoj marksizma“ bio je „da se polaznici škole upoznaju sa različitim interpretacijama marksizma, a istovremeno da nauče one kriterijume na osnovu kojih se ocjenjuje da li je jedna misao marksistička ili nije“.⁹⁶ Prema riječima direktora Hrženjaka, ovaj je predmet prvoj generaciji, naročito „većini polaznika radnika iz neposredne proizvodnje zadavao prilično teškoća“.⁹⁷ Slaba predznanja iz marksizma bila su problem i kod kasnijih generacija o čemu svjedoči i Informacija sa 27. sjednice P CK SKJ od 22. svibnja 1979. na kojoj se raspravljalo o radu Škole i u kojoj stoji da je iskustvo u radu s dotadašnje četiri generacije polaznika pokazalo „da su znanja sa kojima kandidati dolaze u školu nezadovoljavajuća i da jedan broj polaznika doživljava teškoće u savladavanju nastave“.⁹⁸ Prema procjeni predavača, svega je jedna trećina polaznika uspješno savladavala gradivo, a pored obimnosti programa, kao osnovni razlog navedeno je nedovoljno prethodno znanje iz marksizma. Zbog svega toga, Predsjedništvo CK SKJ preporučivalo je da se učine dodatni napor „da polaznici škole, pre dolaska u ovu školu, steknu potrebna znanja kroz redovno školovanje, individualnim radom, u političkim školama u republikama i pokrajinama“.⁹⁹

91 SR-AJ-507-SKJ-III-197, 13. sjednica P CK SKJ od 9. 7. 1975., Str. pov. br. 02-2/7, Prilog 5, str. 3-4.

92 Ibid.

93 Ibid, str. 4.

94 Ibid.

95 Ibid.

96 Ibid, str. 5.

97 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, god. 1975, osn. br. 217, Intervju za *Komunist*, str. 1.

98 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, Informacija sa 27. sjednice Predsjedništva CK SKJ (o Političkoj školi SKJ JBT), 22. 5. 1979., str. 5.

99 Ibid.

Drugo tematsko područje „Teorija i praksa socijalističke revolucije u Jugoslaviji“ bila je središnja i najvažnija programska cjelina jednogodišnjeg kursa.¹⁰⁰ U skladu s time bila je i najobimnija i obuhvaćala je tri ciklusa: 1) Razvoj socijalističke revolucije u Jugoslaviji (četiri teme); 2) Samoupravno-socijalistički način proizvodnje i njegova društveno-ekonomska reprodukcija (šest tema); 3) Društveno-politički sistem (četiri teme).¹⁰¹ Svrha prvog tematskog ciklusa bila je „da polaznici škole ovladaju konkretno-historijskim i problemskim pristupom u izučavanju razvojnog puta socijalističke revolucije u Jugoslaviji“.¹⁰² Obrada je trebala obuhvatiti, „osnovne pretpostavke socijalističke revolucije, zatim, oslobodilački rat i socijalističku revoluciju, suštinske karakteristike razdoblja revolucionarnog etatizma i analizu razvoja socijalističkog samoupravljanja do 1975. godine“.¹⁰³ Drugi ciklus sadržavao je „aktuelnu društvenu tematiku i ključne elemente socijalističkog samoupravljanja kao glavnog činioca revolucionarne promjene načina proizvodnje, zatim bitne karakteristike društvene svojine, robni karakter društvene proizvodnje u uslovima socijalističkog samoupravljanja, oblike i nivoe udruživanja rada i sredstava i najzad, preobražaj sela i uključivanje Jugoslavije u međunarodnu podjelu rada“.¹⁰⁴ Treći tematski ciklus obuhvaćao je „problematiku preobražavanja društveno-političkog sistema na osnovama socijalističkog samoupravljanja“, zatim problematiku nacionalnog pitanja, s posebnim naglaskom na principima rješavanja nacionalnog pitanja u Jugoslaviji i najzad se obrađivala „zaštitna funkcija društveno-političkog sistema i narodna odbrana, bezbjednost i društvena samozaštita“.¹⁰⁵

Treće tematsko područje, „Socijalizam kao svjetski proces i razvojni problemi savremenog svijeta“, obuhvaćalo je tri tematska ciklusa: 1) Društveni odnosi i procesi u suvremenom svijetu (četiri teme); 2) Međunarodni radnički pokret (tri teme), 3) Jugoslavija u suvremenom svijetu i politika nesvrstanosti (tri teme).¹⁰⁶ Prvi tematski ciklus obrađivao je „društveno biće savremenog kapitalizma sa svim njegovim promjenama; procese u socijalističkim zemljama Evrope i odnose između ovih zemalja; probleme društvenog razvoja zemalja u razvoju – specifičnosti razvoja Latinske Amerike, Azije i Afrike“.¹⁰⁷ Uvodna tema „Osnovne karakteristike savremene epohe“ polaznicima Škole trebala je dati „globalni pregled i ocjenu društvenih i vojno-strateških tokova; protivrečne tendencije i mogućnosti društvenog razvoja; sve veću povezanost svijeta ali i antagonističku podjelu i konfrontacije; narastanje snaga mira, progresa, socijalizma, revolucionarnih oslobodilačkih pokreta“, ali i „nastupanje imperijalističko-militarističkih snaga i otvaranje ratnih žarišta“, u kojem kontekstu se obrađivala i uloga Jugoslavije.¹⁰⁸

100 Nikolić, „Program jednogodišnjeg kursa Političke škole SKJ“, 85.

101 SR-AJ-507-SKJ-III-197, 13. sjednica P CK SKJ od 9. 7. 1975., Str. pov. br. 02-2/7, Prilog 5, str. 5.

102 Ibid.

103 Ibid.

104 Ibid.

105 Ibid, str. 5-6.

106 Ibid, str. 6.

107 Ibid,

108 Ibid,

U okviru ovog prvog tematskog ciklusa polaznici Škole trebali su se upoznati i „sa objektivnim društvenim pretpostavkama koje omogućavaju da socijalizam narasta u svjetski proces“.¹⁰⁹ Drugi tematski ciklus obuhvaćao je „subjekte revolucionarnih promjena i djelatnost radničkih, komunističkih i drugih revolucionarnih i progresivnih pokreta u svijetu“. Ovaj blok tema trebao je obuhvatiti i kratak historijat radničkog i komunističkog pokreta do Drugoga svjetskog rata, kao i odnose u komunističkom pokretu do suvremenosti, prvenstveno principe suradnje i razlike, a posebno se imala obraditi „nužnost različitih puteva u socijalizam“.¹¹⁰ Treći tematski ciklus obuhvaćao je osnovne karakteristike međunarodnih političkih, ekonomskih i vojno-strateških odnosa, položaj Jugoslavije u tom sklopu odnosa i politiku nesvrstanosti i njen „historijski značaj“.¹¹¹

Četvrto tematsko područje, „Savez komunista – vodeća društvena i idejno-politička snaga i ostale društveno-političke organizacije“, obuhvaćalo je sedam tema: 1) Historijska uloga i revolucionarna djelatnost SK; 2) Organizacija i unutarnji odnosi u SK; 3) Ideologija i idejna borba SK; 4) Društveni ciljevi, položaj i funkcija Socijalističkog saveza, Saveza sindikata, Saveza socijalističke omladine i Saveza boraca (tri teme); 5) Metode idejno-političkog djelovanja SK; 6) Savez komunista u međunarodnom radničkom i progresivno-oslobodilačkim pokretima; 7) Jugoslavenski doprinos marksizmu.¹¹² Izučavanje ovog područja trebalo je, pored ostalog, omogućiti „da se prethodno stečena znanja što tješnje dijalektički povežu sa potrebom praktičnog političkog djelovanja“. Osnovni pristup u obradi čitavog područja pretpostavljao je „analizu klasnog utemeljenja historijskog smisla i funkcije Saveza komunista kao avangardne organizovane snage naše radničke klase“.¹¹³ Kroz analizu uloge i djelatnosti Saveza komunista polaznici Škole trebali su spoznati „najvažnija pitanja borbe za jačanje socijalističkog samoupravljanja i osnovne oblike ostvarivanja avangardne uloge SK u sadašnjoj etapi našeg društvenog razvitka“. U vezi s tim, trebali su se izučavati „procesualnost ekonomskog oslobodjenja radničke klase /ustavna koncepcija udruženog rada/, jačanje njenog političkog uticaja /delegatski sistem/, problemi djelovanja komunista u organima vlasti i u samoupravljanju“.¹¹⁴ Polaznici su također trebali izučavati „procese koji se vrše u biću samog Saveza komunista, njegovoj socijalnoj strukturi, naročito uzroke doskorašnjih tendencija slabljenja njegove klasne osnove“. Zatim odnose u Savezu komunista, njegovom unutrašnjem životu, značaj organizacionog pitanja, principe i praksu demokratskog centralizma, ulogu člana i osnovne organizacije Saveza komunista, „korene frakcionaško-grupaškog djelovanja, način i rezultate prevazilaženja tih tendencija u sadašnjoj praksi Saveza komunista“.¹¹⁵ Kao zasebna tematska cjelina obrađivala se pro-

109 Ibid.

110 Ibid, str. 7.

111 Ibid.

112 Ibid.

113 Ibid.

114 Ibid, str. 8.

115 Ibid.

blematika ideologije, odnosno „pretpostavke, način i oblici idejno-teorijskog prednjačenja u Savezu komunista, sadržaj i osnovne funkcije ideologije socijalističkog samoupravljanja, različitost sadržaja empirijske svijesti naše radničke klase, suština i oblici birokratsko-dogmatskih i građansko-liberalističkih ideologija i njihovih socijalnih izvora, problemi, rezultati i oblici ideološkog obrazovanja članstva Saveza komunista“.¹¹⁶ U dijelu programa koji se odnosio na ostale društveno-političke organizacije najviše pažnje je posvećeno Socijalističkom savezu, njegovoj ulozi u društveno-političkom životu, te Savezu sindikata kao „klasnoj društveno-političkoj organizaciji i njegovoj ulozi u procesu uskladjivanja interesa unutar radničke klase i borbi za realizovanje njenih najvažnijih interesa“.¹¹⁷ Pitanjem metoda rada SKJ u tadašnjim uvjetima posvećena je također značajna tematska cjelina.¹¹⁸ Završni dio čini problematika djelovanja SKJ u međunarodnom radničkom i „progresivnom oslobodilačkom pokretu s posebnim akcentom na autohtonost i autonomnost socijalističkog preobražaja našeg društva u okviru socijalizma kao svjetskog procesa, značaj i klasno-oslobodilački sadržaj politike nesvrstavanja i historijskoj nužnosti različitih puteva u borbi za socijalizam“.¹¹⁹

Pored četiri navedena tematska područja, program je sadržavao i ciklus tema o strateškim pitanjima „razvitka naše revolucije“, kao i o bitnim društveno-ekonomskim i idejno-političkim zbivanjima u Jugoslaviji. Teorijska obrada „razvitka naše revolucije“ i socijalističkog samoupravnog razvitka, što je u biti bila programska osnova škole, trebala je istovremeno značiti „kritiku svih birokratskih i nacionalističkih pozicija i ideja, i uopšte raznih struja građanske i malograđanske ideologije“.¹²⁰

Tematska područja imala su se obrađivati „simultano kako bi se i na taj način povezivali opšti teorijski stavovi marksizma, teorija i praksa socijalističke revolucije u Jugoslaviji i razvoj socijalizma u savremenom svijetu“.¹²¹ Takvo izvođenje nastave trebalo je doprinijeti „izbjegavanju slabosti klasične predmetne nastave i oslobodjenju programske sadržine od historicizma i tradicionalizma“.¹²² Naglašeno je da će se u izučavanju svih tematskih područja posebna pažnja posvetiti „složenoj dijalektici zbivanja, čime će se kod slušalaca razvijati sposobnost dijalektičkog mišljenja i analize“.¹²³ Nastava se zasnivala na marksističkoj literaturi, što je također trebalo doprinijeti „razvijanju sposobnosti kritičkog, odnosno dijalektičkog mišljenja“.¹²⁴

Svaka pojedina tema trebala se proučavati, oko tjedan dana i to kroz predavanja, individualno proučavanje literature, analizu važnijih tekstova i radova, i „izvjesnim istraživačkim poduhvatima polaznika“, a obrađena tema, odnosno problem trebali su

116 Ibid.

117 Ibid.

118 Ibid, str. 9.

119 Ibid.

120 Ibid, str. 10.

121 Ibid, str. 9.

122 Ibid.

123 Ibid, str. 10.

124 Ibid.

služiti kao osnova za raznovrsne rasprave.¹²⁵ Kroz jednogodišnji kurs polaznik je trebao pročitati oko 15 000 stranica obvezne literature, i to uglavnom djela klasika – Marxa, Engelsa, Lenjina i – naravno – Tita.¹²⁶ Zanimljivo je da je direktor Škole u svojem izvještaju o radu Škole iz 1982. naveo da je nužno proanalizirati i uskladiti program Škole pa tako navodi da je točno „da je za razumijevanje Marksa potrebno pročitati Hegela, a možda i Fihtea, Šelinga i Kanta, ali se ne može prihvatiti da se o Hegelu vremenski govori duplo više nego o razvoju KPJ od 1919. do 1952. godine“.¹²⁷

Tijekom godina mijenjao se sadržaj i obuhvat nastavnog programa jednogodišnjeg kursa, struktura tematskih cjelina i osobito obrađivane teme. Ipak, u suštini, osnovni koncept nastavnog programa ostao je isti. Krajem svake školske godine Savjet je utvrđivao Program jednogodišnjeg kursa za narednu godinu te određeni broj izvanrednih tema koje su trebale doprinijeti aktualizaciji nastavnog programa. Nastavno-naučno vijeće istovremeno je određivalo teze i literaturu za obradu pojedinih tema. Iako je nastavni program sadržajno bio široko strukturiran, s mnoštvom tematskih oblasti i tema, postojao je stalan pritisak da se on još više širi o čemu je vodstvo Škole često raspravljalo.¹²⁸

Što se metoda rada tiče, uspješno svladavanje programskih sadržaja trebalo se ostvarivati povezivanjem i prožimanjem timskog i individualnog rada polaznika. Zajednički oblici rada bili su predavanja, rad u grupama te organiziranje okruglih stolova i diskusija o otvorenim pitanjima vezanima za pojedine teme. Prilikom timskog rada nastavnici bi prethodno polaznicima dali okvirne teze za obradu pojedinih tema i utvrđenu obavezu i širu literaturu. Osim toga, organizirali su i studentske posjete polaznika pojedinim organizacijama udruženog rada, društveno-političkim organizacijama i zajednicama te stručne ekskurzije u republike i pokrajine.¹²⁹ Mentori su pritom bili dužni poticati polaznike na individualni rad, pružati pomoć u izboru literature, razjašnjavanju pojedinih pitanja iz nastavnog gradiva, izradi završnih radova, aktivno sudjelovati u radu radnih grupa, seminara i diskusija.¹³⁰

Prema Račanovu elaboratu, kvaliteta jednogodišnjeg programa ovisila je o četiri osnovna čimbenika: kvaliteti izbora polaznika, kvaliteti izbora i rada nastavnog kadra, kvaliteti programa i metodologije rada.¹³¹ Prema elaboratu, rezultati jednogodiš-

¹²⁵ Ibid.

¹²⁶ HR-HDA-1224-PŠSKJJB, kut. 1, D-330, Riječ direktora Političke škole SKJ „Josip Broz Tito“ dr. Dušana Vejnovića na sjednici CK SKJ, 20. aprila 1982. godine, str. 6.

¹²⁷ Ibid, str. 7.

¹²⁸ U izvješću o prvih deset godina rada direktor Škole Ivica Račan navodi da „ostaje dilema bi li bio realniji jedan sasvim drugačiji pristup koncipiranju programa, koji bi bio manje ‘resorski’, po kojem bi se interdisciplinarno obrađivao jedan broj suštinskih pitanja jugoslavenskog socijalizma.“ Međutim, također navodi da su se dotadašnji pokušaji u tom pravcu sudarili „s mnogo toga uvriježenog u našoj naučnoj i društvenoj praksi“. Račan, „U povodu desetogodišnjeg rada političke škole SKJ“, 28.

¹²⁹ HR-HDA-1224-PŠSKJJB, kut. 1, 725/1, str. 16.

¹³⁰ Ibid.

¹³¹ Račan, „U povodu desetogodišnjeg rada političke škole SKJ“, 25.

njeg programa (kursa) su neosporni, „ali je također činjenica da mogu biti još bolji, srazmjerniji uložnim naporima i sredstvima SKJ“ te da stoga „ubuduće treba još više inzistirati na kvalitetnijem izboru polaznika i više ga vezati za osmišljenu i dugoročnu kadrovsku politiku SKJ, te ispravljati uočene slabosti u nastavnom radu, koncipiranju nastavnog programa i metoda rada“.¹³²

Škola je trebala osim svoje redovne i osnovne nastavne djelatnosti (jednogodišnji kurs), organizirati povremeno i druge raznovrsne oblike obrazovanja – opće i specijalizirane kurseve i seminare. U početnim raspravama o mogućim oblicima obrazovanja iz 1975. isticano je da bi se mogao izvoditi i seminar za idejno-teorijsko osposobljavanje za različite skupine slušača.¹³³ Spominjali su se seminar za komuniste predavače marksizma-lenjinizma, seminar o međunarodnom radničkom pokretu (za komuniste koji se profesionalno bave međunarodnim poslovima, novinare koji se bave međunarodnim odnosima i politikom i sl), seminar za omladinske aktiviste itd.¹³⁴

U nastojanju da se dalje kvalitativno proširi i dogradi osnovna programska-sadržajna koncepcija ove najviše obrazovne partijske institucije, 1979. je dogovarano da se krene s organiziranjem seminara različitog vremenskog trajanja s različitim temama.¹³⁵ Ipak, stalni seminar niti tada nije bio pokrenut. Godine 1985. opet se ponovila slična inicijativa. Savjet Škole predložio je Predsjedništvu CK SKJ da donese odluku o pokretanju seminara za idejno-teorijsko osposobljavanje rukovodećih kadrova u SKJ.¹³⁶ Titova smrt i kriza u koju je Jugoslavija upala osamdesetih godina 20. stoljeća motivirala je vodstvo Škole da još jednom pokušaju pokrenuti seminar za idejno-teorijsko osposobljavanje kao stalni oblik rada. Račan je u izvještaju iz sredine osamdesetih naglasio da „sadašnja etapa razvoja našeg samoupravnog socijalističkog društva, gotovo imperativno, zahtijeva ne samo uspješno praktičko revolucionarno djelovanje Saveza komunista kao radničke avangarde, već iziskuje i njegove nove, značajnije i dublje teorijske anticipacije i prodore, te konkretne doprinose krčenja puta daljem društvenom razvoju“.¹³⁷ Krizna društveno-ekonomska situacija u kojoj se našla Jugoslavija, kao i nagomilani problemi i proturječnosti unutar SK, „iznova na ozbiljnu kušnju stavljaju njegovu avangardnost i sposobnost (naročito rukovodećih organa) da iznalazi adekvatna, kriznim situacijama primjerena strateška i taktička rješenja“, i upravo je zbog toga bilo nužno pojačati „idejno-teorijsku osposobljenost i akcionu djelotvornost čitavog Saveza komunista“, pogotovo one najodgovornije – najviše partijske kadrove.¹³⁸

Pored činjenice da je Tito izražavao želju da u Školu na izobrazbu dolaze i „rukovodeći ljudi, uključujući i one više“, kao razloge osnivanja stalnog seminara Račan navodi

132 Ibid, 29.

133 SR-AJ-507-SKJ-III-197, 13. sjednica P CK SKJ od 9. 7. 1975., Str. pov. br. 02-2/7, Prilog 5, str. 11.

134 Ibid, str. 12.

135 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, Informacija sa 27. sjednice Predsjedništva CK SKJ (o Političkoj školi SKJ JBT), 22. 5. 1979., str. 2.

136 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, 725/1, , str. 21-22.

137 Račan, „U povodu desetogodišnjeg rada političke škole SKJ“, 32.

138 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, 725/1, str. 22.

da su „rukovodeći kadrovi u SKJ (naročito od nivoa centralnih i pokrajinskih komiteta navije) do sada gotovo u potpunosti bili izostavljeni iz sistema idejno-političkog i idejno-teorijskog osposobljavanja, te da je, prema nekim podacima, SKJ u novije vrijeme jedna od rijetkih komunističkih partija u svijetu koja nema razrađene sistematske i permanentne oblike obaveznog osposobljavanja svoga rukovodećeg kadra“. ¹³⁹ Takav specifičan seminarski oblik rada trebao je pridonijeti „razvijanju i jačanju kod rukovodećih kadrova kritičkog dijalektičkog mišljenja i sposobnosti produbljene marksističke analize aktualnih društvenih pojava, procesa i odnosa“ te „njihovom većem osposobljavanju da na teorijskom planu i u svakodnevnoj idejno-političkoj borbi konkretno, jasno i pravovremeno raspoznaju i razobličavaju sve vrste Savezu komunista suprotstavljene ideologije, te identificiraju njihove socijalne i političke nosioce“. ¹⁴⁰

Realizacijom stalnog seminara trebao je biti učinjen značajan korak u ostvarivanju Titove ideje o ulozi ove Škole, „da se u njoj trebaju obrazovati i rukovodeći kadrovi SKJ“. ¹⁴¹ Međutim, seminari za idejno-teorijsko osposobljavanje, prema sačuvanim dokumentima, nikada nisu sustavno zaživjeli u praksi pa je njihova funkcija najvjerojatnije prešla na pojedine idejno-teorijske rasprave i savjetovanja. ¹⁴² Potreba još jačeg idejno-teorijskog rada SKJ nakon Titove smrti ipak je rezultirala time da su u Školi sve češće organizirana različita savjetovanja, znanstveni skupovi i rasprave, tribine i okrugli stolovi kao gotovo stalni oblik rada Škole. Bili su namijenjeni za aktiviste iz društveno-političkih organizacija (DPO), samoupravnih i državnih organa, za zaposlenike u područjima kulture i informiranja, nastavnike na fakultetima i srednjim školama i druge nositelje idejnog, političkog i stručnog djelovanja u svim društvenim sferama. U suradnji s CDI u idućih nekoliko godina održan je niz skupova na različite teme. Valja izdvojiti međunarodni kolokvij „Suvremeni marksizam i socijalizam“, koji je pokrenut 1983. ¹⁴³ Organiziranjem međunarodnog kolokvija i susretima s inozemnim sudionicima Škola je trebala doprinijeti suradnji i produbljivanju veza sa sličnim institucijama partija drugih zemalja. Analizirajući rad dotadašnjih kolokvija, Račan je 1985. ocijenio da su se razlozi za njegovo pokretanje pokazali opravdanim te da su postignuti očekivani rezultati. ¹⁴⁴

U funkciji realizacije jednogodišnjeg programa Škola je razvijala raznoliku suradnju: s CDI, s marksističkim centrima i političkim školama SK republika, pokrajina, regija, općina i gradova; s društveno-političkim organizacijama i zajednicama, posebno s općinom Klanjec, s JNA, obrazovnim, znanstvenim, kulturnim i sportskim

139 Račan, „U povodu desetogodišnjeg rada političke škole SKJ“, 32.

140 Ibid.

141 „Uz ovaj broj“, *Kumrovečki zapisi* 2 (1985), br. 6: 5.

142 Stipančević, *Sumarni inventar*, 31.

143 Račan, „U povodu desetogodišnjeg rada političke škole SKJ“, 30; *Odluka o Političkoj školi „Josip Broz Tito“*; *Statut Političke škole SKJ „Josip Broz Tito“*, 4.

144 Račan, „U povodu desetogodišnjeg rada političke škole SKJ“, 30-31.

institucijama i organizacijama te radnim organizacijama, društvima i udruženjima iz cijele Jugoslavije.¹⁴⁵

Školu su često posjećivali razne grupe i pojedinci. Pored brojnih domaćih, Školu je posjetio i veći broj inozemnih delegacija i istaknutih ličnosti, predstavnika socijalističkih i komunističkih partija te oslobodilačkih pokreta.¹⁴⁶ Posebno se naglašavalo pružanje pomoći mladim znanstvenicima, magistrantima i doktorandima, koji su radili teze o pitanjima marksizma, socijalističke revolucije, samoupravljanja itd.¹⁴⁷

Nastavnici i polaznici¹⁴⁸

U svim razmatranjima koncepta i programa za njegovu je uspješnu provedbu naglašavan značaj odgovarajućeg nastavnog kadra. Bilo je predviđeno da se angažiraju „istaknuti marksistički, naučni i politički radnici iz svih republika i pokrajina“.¹⁴⁹ U skladu s utvrđenom koncepcijom, Škola u početku nije imala svoj stalni nastavni kadar za realizaciju jednogodišnjeg kursa, već su se svake školske godine angažirali znanstveni i društveno-politički radnici iz svih socijalističkih republika i autonomnih pokrajina. Odluku o tome donosio je Savjet Škole.¹⁵⁰

U konačnici, nastavu su održavali voditelji tematskih cjelina (tadašnji istaknuti znanstvenici i „društveno-politički radnici“ koji su bili angažirani dok bi trajala njihova tematska cjelina), nastavnici (koji su radili u Školi jedan ili više dana dok se ne obradi tema za koju su bili zaduženi), mentori-organizatori (nekoliko mlađih znanstvenika koji su radili u Školi tokom cijele školske godine) i mentori za pojedinu tematsku cjelinu (mlađi znanstvenici koji su istodobno imali i „dovoljno iskustva u društveno-političkom radu“ i koji su individualno i grupno radili s polaznicima dok bi trajala tematska cjelina za koju bi bili zaduženi). Mentori su živjeli s polaznicima te su kroz obavezne i neobavezne forme, stalno s njima radili.¹⁵¹

Kroz petnaest godina rada kroz Školu je prošlo više od 600 nastavnika,¹⁵² a tako velik broj svjedoči da je Škola bila jedinstveno mjesto okupljanja široke lepeze jugoslavenskih znanstvenih (marksističkih) i društveno-političkih kadrova.¹⁵³ Mnogi od njih su više godina uzastopno sudjelovali u nastavi pa se stvorilo jedno stalno jezgro

145 HR-HDA-1224-PŠSKJJB, kut. 1, 725/1, str. 24.

146 Žarić, „Metod rada u Političkoj školi SKJ“, 98. HR-HDA-1224-PŠSKJJB, kut. 1, 725/1, str. 24.

147 SR-AJ-507-SKJ-III-197, 13. sjednica P CK SKJ od 9. 7. 1975., Str. pov. br. 02-2/7, Prilog 5, str. 12.

148 Popis predavača, mentora i polaznika s podacima o temama seminarskih radova dostupan je u Stipančević, *Sumarni inventar*, 41-104.

149 SR-AJ-507-SKJ-III-197, 13. sjednica P CK SKJ od 9. 7. 1975., Str. pov. br. 02-2/7, Prilog 5, str. 11.

150 HR-HDA-1224-PŠSKJJB, kut. 1, 725/1, str. 12-13.

151 Ibid, str. 13; Siniša Žarić, „Metod rada u Političkoj školi SKJ“, 100.

152 Stipančević, *Sumarni inventar*, 10.

153 Neki od tada mlađih nastavnika i mentora danas su ugledni članovi akademske i kulturne zajednice, a neki obnašaju i visoke političke dužnosti u nekim od postjugoslavenskih zemalja.

Škole. Kao poteškoća u organizaciji navodilo se da je teško za rad u Školi angažirati istaknutije društveno-političke radnike. Također su se navodile slabosti u izboru mentora, „jer ponekad dolaze i mentori bez većeg prethodnog iskustva u takvom obliku rada, nedovoljno pripremljeni ili pak oni koji su u zadnji čas poslani u Školu“.¹⁵⁴ Račan je u svojem elaboratu to apostrofirao kao problem odgovornosti centralnih i pokrajinskih komiteta SK koji ih šalju.¹⁵⁵

Profil polaznika Škole bio je središnji problem od samoga početka stvaranja Škole. Naime, još je CDI u ožujku 1975. prilikom razrade koncepcije i programa Škole upozoravao da je nužno „sasvim precizno odgovoriti na pitanje ŠTA JE OSNOVNI ZADATAK ŠKOLE?“ odnosno „kakve će profile komunista da razvija?“¹⁵⁶ CDI je uočavao više mogućnosti. Prvo da Škola prvenstveno osposobljava kadrove za „teorijsko ideološku borbu“. Drugo, da razvija borce-praktičare (npr. za uvođenje sustava udruženog rada i sl). Treće, da škola bude striktno kadrovska i da osposobljava komuniste za rad u SKJ. Četvrta je opcija bila kombiniranje prethodno navedenih mogućnosti.¹⁵⁷ Potpuno jasan odgovor u ovom smislu nisu dobili, ali s obzirom na kasniju praksu i rasprave, može se reći da je rezultat bio kombinacija navedenih mogućnosti. Polaznici Škole bili su članovi SK iz različitih struka, radnih mjesta, društvenih i političkih dužnosti, različitih iskustava i dotadašnjeg školovanja.¹⁵⁸

Od polaznika se očekivalo da sistematski i intenzivno izučavaju nastavno gradivo, da redovno i aktivno sudjeluju u svim oblicima ostvarivanja programa, da pokreću rasprave o pojedinim pitanjima, da surađuju s nastavnicima i mentorima, da daju prijedloge i mišljenja o nastavnom programu i da na kraju napišu završni rad. U izradi završnog seminarskog rada polaznik je trebao primijeniti stečena teorijska znanja povezujući ih s konkretnom društvenom i samoupravnom praksom, trebao je biti osposobljen za istraživački rad i za primjenu metodologije istraživanja društvenih pojava. Rad i zalaganje polaznika pratili su se tijekom čitave godine. Uvid u zalaganje polaznika dobivao se na osnovu rasprava po tematskim cjelinama te kroz redovne diskusije polaznika, mentora i nastavnika.¹⁵⁹ Prema početnoj koncepciji Škole bilo je predviđeno da polaznici tijekom studija provedu određeno vrijeme u svojoj radnoj sredini, i to s točno određenim studijskim zadatkom. Svoje izvještaje i radove polaznici bi podnosili na seminarima, konzultacijama ili na za to posebno organiziranim širim debatama.¹⁶⁰

Prema koncepciji, polaznici Škole su trebali vladati određenim fondom znanja koje su pružale tadašnje političke škole u republikama odnosno pokrajinama ili minimum

¹⁵⁴ Račan, „U povodu desetogodišnjeg rada političke škole SKJ“, 27.

¹⁵⁵ Ibid, 28.

¹⁵⁶ HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, Predsjedništvo SKJ, CDI, Beograd, Programska orijentacija, osn. br. 213, god. 1975., Osnovna pitanja u vezi sa otvaranjem Političke škole SKJ JBT u Kumrovcu, 5. 3. 1975., str. 2-3.

¹⁵⁷ Ibid, str. 3.

¹⁵⁸ Žarić, „Metod rada u Političkoj školi SKJ“, 99.

¹⁵⁹ HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, 725/1, str. 16-17.

¹⁶⁰ SR-AJ-507-SKJ-III-197, 13. sjednica P CK SKJ od 9. 7. 1975., Str. pov. br. 02-2/7, Prilog 5, str. 11.

općeg obrazovanja na razini srednje škole. To su trebali biti mladi ljudi, većinom iz neposredne proizvodnje.

„Polaznici škole bi trebalo da budu mlađi ljudi, drugovi i drugarice koji su već prošli kroz školu partijskog rada i idejno-političke prakse i afirmisali se kao partijski aktivisti u raznim oblastima društvenog i političkog rada. Nužno je učiniti napor da među njima bude više perspektivnih društvenopolitičkih aktivista iz proizvođačke baze. Ne može biti odlučujuće da li je neko završio neku višu ili visoku školu ili nije. Osnovno je da poseduje izvesno iskustvo na osnovu angažovanog učešća u društveno-političkoj praksi. To je i pretpostavka da aktivno učestvuje u radu škole, kako bi to svoje iskustvo i znanje podigao na viši nivo. To treba da budu aktivisti iz svih oblasti društvenog života i rada, koji će na bazi temeljitijeg saznavanja marksizma idejno-političkog iskustva SKJ biti nosioci politike Saveza komunista i borbe za dalje izgradjivanje socijalističkih samoupravnih odnosa.“¹⁶¹

Za svaku školsku godinu polaznike su birali centralni i pokrajinski komiteti i Komitet SKJ u JNA i Komitet SKJ u organima i organizacijama federacije.¹⁶² Prva generacija brojala je 60 polaznika iz svih republika, pokrajina i JNA. Hrženjak je u intervjuu za list *Komunist* govorio o profilima polaznika prve generacije i pritom je rekao:

„Centralni komiteti Saveza komunista republika kao i pokrajinski komiteti Saveza komunista odabrali su doista izvanredno dobre komuniste, ljude željne znanja koji garantiraju, svojom upornošću i partijnošću da će uspešno savladati program i ostaviti dubok trag prve generacije ove Škole. To pokazuje i primjer da su se polaznici u seminarske kružoke rasporedili tako da u kružoku budu zastupljene sve nacionalnosti i narodnosne manjine, socijalne strukture i različiti nivoi školske spreme kako bi bili što sposobniji da međusobno izmjenjuju iskustva.“¹⁶³

Račan je u svojem desetogodišnjem izvješću o radu Škole naveo da su polaznici morali biti „perspektivni društveno-politički aktivisti, (...) koji u praksi pokazuju svjesno opredjeljenje za Program i politiku SK, spremnost za idejno-političko djelovanje, sklonost i sposobnost za stvaralačko povezivanje teorije i prakse te koji vladaju potrebnim prethodnim idejno-političkim znanjem, tj. koji su završili određeni oblik idejno-političkog osposobljavanja (npr. republičku političku školu SK — mada to nije formalni uvjet za pohađanje Škole u Kumrovcu!).“¹⁶⁴ Dušan Vejnović je kao direktor Škole 1982. godine upozoravao na nedostatak sustavne analize partijskih škola koje bi pridonijele sustavnijem i efikasnijem radu tih škola, što bi „onda omogućilo da i u Kumrovec

161 HR-HDA-1224-PŠSKJJB, kut. 1, Predsjedništvo SKJ, CDI, Beograd, Programska orijentacija, osn. br. 213, god. 1975., „Ovaj tekst o kriterijima za polaznike škole treba smatrati sastavnim delom nacrtu koncepta Političke škole SKJ Josip Broz Tito“.

162 SR-AJ-507-SKJ-III-197, 13. sjednica P CK SKJ od 9. 7. 1975., Str. pov. br. 02-2/7, Prilog 5, str. 12.

163 HR-HDA-1224-PŠSKJJB, kut. 1, god. 1975, osn. br. 217, Intervju za *Komunist*, str. 4.

164 Račan, „U povodu desetogodišnjeg rada političke škole SKJ“, 26.

dolaze polaznici sa kojima ne treba početi od azbuke marksizma“.¹⁶⁵ U jednom izvješću Vejnović je iznio podatak da je u prvoj generaciji u Kumrovcu bilo 30 % polaznika koji prethodno nisu završili nikakvu političku školu, u drugoj generaciji 40 %, u trećoj 50 %, u četvrtoj 60 %, u petoj 52 %, u šestoj 62 %, u sedmoj 52 %.¹⁶⁶

U odabiru kandidata trebalo se također voditi računa da najmanje 50 % njih dolazi iz neposredne proizvodnje. Prema Račanovu elaboratu, ovi su kriteriji „mogli biti bolji i precizniji, ali i takvi kakvi su u praksi nikada nisu u cijelosti poštivani“.¹⁶⁷ Vrh Partije nije bio potpuno zadovoljan s dotadašnjim izborom polaznika. Naime, navodili su da je jedan dio polaznika bio slučajno ili formalistički izabran.¹⁶⁸ Račan je naveo da dio polaznika dolazi u Školu bez potrebnog prethodnog znanja i partijskog iskustva (ponekad i s partijskim stažom od svega 2-3 godine), „s neadekvatnim idejno-političkim i spoznajnim sposobnostima, s određenim porodičnim, radnim i zdravstvenim problemima“. To je ponekad bila „značajna kočnica za efikasno i uspješno savladavanje dinamičnog i obimnog sadržaja i načina rada u Školi“. Dodatan problem bila je heterogena struktura polaznika, „kako u pogledu kvalifikacija i obrazovanja, tako i u pogledu životnog, radnog, samoupravnog, društveno-političkog i partijskog iskustva, te individualnih idejno-političkih sposobnosti“. Račan je posebno istaknuo da u strukturi polaznika nema dovoljno „neposrednih proizvođača (tehničara, inženjera i sl), žena, te članova centralnih i pokrajinskih komiteta SK“.¹⁶⁹

Kroz školu je prošlo 15 generacija, odnosno 1535 polaznika. Po partijskoj procjeni, nakon prvih deset godina većina polaznika po završetku Škole pružila je očekivani doprinos radu i djelovanju Saveza komunista.¹⁷⁰ Prema podacima kojima je raspolagala Partija, oko 60 % polaznika se nakon završenog školovanja vratilo u svoje radne sredine, a 40 % je angažirano u društveno-političkom radu i na „drugim odgovornim dužnostima u organima i organizacijama“.¹⁷¹ Iako je po republikama i pokrajinama situacija bila različita, velik je dio polaznika bio angažiran na razini općine (izvršni sekretari, predsjednici komisija, predsjednici i sekretari općinskih komiteta i sl) i to uglavnom profesionalno. Podaci su pokazivali značajan trend profesionalne pokretljivosti bivših polaznika, pogotovo njihov odlazak sa, kako Račan navodi „radničkih na ‘neradnička’ radna mjesta“.¹⁷² Račan je, žaleći se Centralnom komitetu SKJ, naglasio da mali broj polaznika zadržava svoja radna mjesta u proizvodnji te da to „ukazuje i na određenu diskrepanciju između očekivanih i stvarnih motiva za odlazak u Školu, kako kod onih

165 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, D-330, Riječ direktora Političke škole SKJ JBT dr. Dušana Vejnovića na sjednici CK SKJ, 20. aprila 1982. godine, str. 5.

166 Ibid.

167 Ibid.

168 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, 725/1, str. 10-11.

169 Račan, „U povodu desetogodišnjeg rada političke škole SKJ“, 26.

170 Ibid.

171 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, 725/1, str. 12.

172 Račan, „U povodu desetogodišnjeg rada političke škole SKJ“, 27.

koji biraju polaznike, tako i kod samih polaznika¹⁷³ Račan je kao problem naveo i to da „ni Škola, a manje-više ni centralni i pokrajinski komiteti (jer razlika ima) nemaju potreban i cjelovit uvid u kretanja i aktivnost polaznika nakon završetka Škole“ te da je „stalno i sistematsko praćenje polaznika zadatak koji tek trebaju ostvariti oni koji biraju polaznike (a, razumije se, i škola)“ jer, „to je jedini pravi način da se u potpunosti valorizira uspješnost jednogodišnjeg kursa“.¹⁷⁴

Činjenica da se oko 40 % polaznika Škole nakon njenog završetka nije vraćalo u svoje radne organizacije nego su preuzimali dužnosti u raznim društveno-političkim organizacijama za vodstvo Partije je bila problematična. Naime, Partija (i Škola) je željela izbjeći – migriranje obrazovanog kadra iz proizvodnih (radničkih) na neproizvodna (birokratska, službenička) radna mjesta. Kao što to pojašnjava Stipančević, zadržavanje „ideološki i marksističkih izobraženih pojedinaca u sredini partijske društvene ljestvice, u proizvodnim i radničkim djelatnostima koje se držalo temeljima socijalističke revolucije i komunističkog društvenog uređenja, bilo je jednom od središnjih društvenih uloga Škole“.¹⁷⁵

Osnovnu djelatnost Škole financirao je CK SKJ, dok su troškove polaznika (smještaj, ishranu, putne troškove i sl) osiguravali centralni i pokrajinski komiteti, Komitet SK u JNA i Komitet SK u organima i organizacijama federacije na osnovi posebno zaključenih ugovora. Još je 1979. prihvaćena inicijativa brojnih organizacija SK da se u Školi omogući i izvanredno studiranje, odnosno studiranje uz rad, sa zaključkom „da se pripremi poseban program marksističkog obrazovanja koji bi mogao izučavati veći broj članova SK ne odvajajući se od svojih radnih obaveza“.¹⁷⁶ Za vrijeme školovanja polaznicima je bio osiguran osobni dohodak u organizacijama udruženog rada i drugim samoupravnim organizacijama i zajednicama iz kojih su bili upućivani u Školu.¹⁷⁷ Polaznici jednogodišnjeg studija bi organizirali Zajednicu polaznika Škole kao oblik njihovog samoupravnog organiziranja i djelovanja, te Aktiv komunista kao oblik partijskog organiziranja.¹⁷⁸

Završetkom Škole, nakon godinu dana nastave, polaznici su dobivali diplome kao dokaz o završenom studiju,¹⁷⁹ iako se kasnije često naglašavalo da je osnovni zadatak Škole „da pruža mogućnosti za sticanje znanja, a ne formalnih kvalifikacija“.¹⁸⁰ Treba naglasiti da s tom diplomom polaznici nisu stjecali formalna prava koja su se stjecala

173 Ibid.

174 Ibid.

175 Stipančević, *Sumarni inventar*, 9.

176 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, Informacija sa 27. sjednice Predsjedništva CK SKJ (o Političkoj školi SKJ JBT), 22. 5. 1979., str. 2-3.

177 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, 725/1, str. 3.

178 Ibid, str. 17.

179 SR-AJ-507-SKJ-III-197, 13. sjednica P CK SKJ od 9. 7. 1975., Str. pov. br. 02-2/7, Prilog 5, str. 3.

180 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, Informacija sa 27. sjednice Predsjedništva CK SKJ (o Političkoj školi SKJ JBT), 22. 5. 1979., str. 1.

kroz sustav redovnog školovanja.¹⁸¹ No, imati diplomu partijske škole u jednoj partijskoj državi zasigurno je nosilo određene koristi.

Najuspješnijim polaznicima Škola je pomagala da nastave marksističko obrazovanje i kroz znanstveno-istraživački rad, da upisuju magisterije i doktorate koje bi onda branili na odgovarajućim fakultetima, prvenstveno društvenih smjerova.¹⁸²

Govoreći o nastavnicima i polaznicima, Račan je u svojem elaboratu naveo da se u Školi „ne mogu i ne smiju sakrivati proturječni stavovi i pogledi na pojedina aktualna pitanja, kao ni realno proturječni interesi koji nerijetko počinjavaju u njihovoj osnovi“. Istaknuo je da je argumentirana diskusija sastavni dio svakog marksističkog obrazovanja, da je i idejno-teorijskih i idejno-političkih razjašnjavanja u Školi bilo mnogo te da je Škola „Jugoslavija u malom“¹⁸³ i po tome što se u njoj na suptilan način, kao na lakmus-papiru, izražava idejno-politička atmosfera i stanje svijesti u SKJ.¹⁸⁴

Izdavačka djelatnost

S obzirom na nedostatak odgovarajuće literature za program obrazovanja kakvog je propagirala Škola, Savjet Škole donio je odluku o pokretanju edicije predavanja održanih u Školi školske 1975/1976 godine. Izdavač ove edicije bio je Izdavački centar „Komunist“ te je taj projekt realiziran u razdoblju od 1976. do 1978. godine. Edicija predavanja, koju su uređivali Josip Vrhovec i Drago Roksandić, izašla je u jedanaest svezaka koje su koncipirane prema tematskim cjelinama jednogodišnjeg programa.¹⁸⁵ Ove su knjige korištene u svim političkim školama u SKJ, ali i šire u sustavu marksističkog obrazovanja u Jugoslaviji.¹⁸⁶ U povodu obilježavanja trogodišnjeg rada, Škola je 1978. izdala i *Godišnjak* I, II, III u kojemu je dan prikaz postignutih rezultata u ostvarivanju programa. Ta se praksa nastavljala i dalje, a u HDA su, osim prve tri, sačuvane monografije i o VI. (1980/1981), VIII. (1982/1983), X. (1984-1985), XI. (1985/1986), XII. (1986/1987) i XIII. generaciji (1987/1987) polaznika Škole.¹⁸⁷

Iako se sve više naglašavala potreba da rad Škole prati i odgovarajuća izdavačka djelatnost, u razdoblju koje je uslijedilo izdavačka djelatnost Škole zastala je sve do 1984.

181 Račan, „U povodu desetogodišnjeg rada političke škole SKJ“, 29.

182 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, Informacija sa 27. sjednice Predsjedništva CK SKJ (o Političkoj školi SKJ JBT), 22. 5. 1979., str. 3-4.

183 Istu tvrdnju da je Škola „Jugoslavija u malom“ nekoliko godina ranije dao je Račanov prethodnik na direktorskoj funkciji Dušan Vejnović. HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, D-330, Riječ direktora Političke škole SKJ JBT dr. Dušana Vejnovića na sjednici CK SKJ, 20. aprila 1982. godine, str. 4.

184 Račan, „U povodu desetogodišnjeg rada političke škole SKJ“, 28.

185 Josip Vrhovec i Drago Roksandić, ur., *Predavanja Političke škole SKJ „Josip Broz Tito“, Kumrovec, 1975/1976* (Beograd: Komunist, 1976-1978).

186 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, 725/1, str. 20.

187 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 255.

kada je ponovno pokrenuta redovna izdavačka djelatnost.¹⁸⁸ Na osnovu Odluke o pokretanju časopisa Političke škole SKJ „Josip Broz Tito“ od 16. veljače 1984. pokrenut je časopis *Kumrovečki zapisi* „za teorijsko i idejno-političko osposobljavanje i informiranje članova Saveza komunista Jugoslavije“.¹⁸⁹ U časopisu su se objavljivala autorizirana predavanja i diskusije, radovi suradnika Škole i drugih autora kao i informacije o radu Škole.¹⁹⁰ Izlazio je tri puta godišnje prvo u 2200 primjeraka, a poslije je naklada smanjena na 1500 primjeraka.¹⁹¹ Časopis je distribuiran prema općinskim komitetima SK, marksističkim centrima, političkim školama, polaznicima političkih škola, te prema drugim ustanovama i pojedincima. Nakon prve dvije godine izlaženja zaključeno je da je časopis „dobro primljen kao oblik informiranja i kvalitetni priručnik u sistemu marksističkog obrazovanja i idejno-političkog osposobljavanja“.¹⁹²

Na početku izlaženja glavni i odgovorni urednik bio je Ivica Račan, a urednica Jelena Nenadić.¹⁹³ Tijekom pet godina izlaženja sastav uredništva i uredničkog vijeća se mijenjao, a od broja 9 (vol. 3, 1986) Račan postaje predsjednikom Izdavačkog vijeća, a dotadašnja dužnost glavnog i odgovornog urednika dijeli se na dužnost odgovornog (Emil Rojc) i glavnog (Jelena Nenadić) urednika.

Uredništvo je u uvodniku prvog broja¹⁹⁴ naglasilo da Škola „pokreće časopis *Kumrovečki zapisi* s namjerom da se [Škola] više otvori partijskoj, znanstvenoj i široj društvenoj javnosti“, da „Časopis treba odgovarati ostvarivanju zadataka Škole“ i da je stoga „Savjet Škole ujedno i Savjet časopisa“. Navedeno je da *Kumrovečki zapisi* imaju zadatak „kritički analizirati i razvijati idejno-teorijsku izgradnju SKJ, s obzirom na razvoj i rezultate marksističke misli u nas i u svijetu te na problematiziranje teorije i prakse socijalističkog samoupravljanja u Jugoslaviji.“ Jedan od zadataka časopisa bio je „učiniti dostupnijima značajnije sadržaje nastavne i istraživačke aktivnosti Škole te pružiti mnogobrojnim sudionicima u njezinu radu još jednu mogućnost da iskažu svoje stvaralačke idejno-teorijske sposobnosti“. *Kumrovečki zapisi* također su trebali „pružati članovima Saveza komunista kvalitetnu kritičku informaciju o radu Škole radi široke partijske valorizacije njenog rada“ te „omogućiti bolju suradnju Škole i polaznika te

188 HR-HDA-1224-PŠSKJJB, kut. 1, 725/1, str. 20.

189 HR-HDA-1224-PŠSKJJB, kut. 254, *Kumrovečki zapisi*, 1984-1989., Odluka o pokretanju časopisa Političke škole SKJ „Josip Broz Tito“ od 16. veljače 1984.

190 HR-HDA-1224-PŠSKJJB, kut. 254, *Kumrovečki zapisi*, 1984-1989.

191 Objavljeni brojevi časopisa dostupni su u NSK.

192 Račan, „U povodu desetogodišnjeg rada političke škole SKJ“, 31.

193 Prema podacima iz prvog broja Izdavački savjet časopisa (što je ujedno bio i Savjet Škole) činili su (redom navođenja u impresumu): Jordan Arsov, Ivan Cvitković, Ema Derosi Bjelajac, Stojan Dimovski, Janko Drča, Novica Đerek, Tibor Füle, Ivan Godec, Jure Klančnik, Anđelko Kovačević, Milorad Muratović, Svetozar Oro, Mirjana Poček-Matić, Ivica Račan, Miljan Radović (ujedno i predsjednik Izdavačkog savjeta), Celestin Sardelić, Čedomir Strojín, Vlado Sultanović, Zoran Vidojević, Azem Vlasi, Miodrag Vuković i Petar Zivadinović. Uredništvo su činili: Božica Blagović, Branko Caratan, Rade Kalanj, Jelena Nenadić, Miloš Nikolić, Ivica Račan i Celestin Sardelić.

194 Redakcija, „Uz prvi broj“, *Kumrovečki zapisi* 1 (1984), br. 1: 3.

razvijati suradnju s marksističkim centrima i političkim školama Saveza komunista¹⁹⁵. Uredništvo je izrazilo nadu da će se u časopisu otvoriti „kritička diskusija o svim složenim pitanjima i društvenim proturječnostima našeg vremena, o ključnim problemima i daljnjim mogućnostima revolucionarnog razvoja socijalističkog samoupravnog društva“.¹⁹⁶

Inicijalno su bile zamišljene ove rubrike: Titova riječ (tekstovi Josipa Broza Tita ili radovi u kojima se analiziraju pojedini aspekti Titove misli i djela); Revolucionarna praksa i marksističko obrazovanje; Tema broja (u pravilu u obliku diskusije ili dijaloga); Tribina (autorizirani tekstovi predavanja ili tekstovi suradnika Škole napisani za časopis); Komentari, prikazi, informacije.¹⁹⁷ U prvom broju, rubrika „Titova riječ“ otvorena je tekstom predavanja „Borba i razvoj KPJ između dva rata“ koje je Tito održao u Školi 1977. Dakle i u slučaju izdavačke djelatnosti od početka je jasno zacrtano da je taj Titov govor idejna okosnica djelovanja časopisa. Rubriku „Revolucionarna praksa i marksističko obrazovanje“ započeli su predavanjem Edvarda Kardelja na otvaranju Škole 1975. po čijem je naslovu rubrika i nazvana. U prvome broju rubriku „Temu broja“ ispunili su tekstovima izlaganja s Okruglog stola „Što je marksizam danas? Jedan ili više marksizama?“, koji je održan u sklopu Međunarodnog kolokvija u Školi. U sljedećim brojevima objavljivali su izlaganja inozemnih marksista koji su sudjelovali na ovom kolokviju te su prenosili izlaganja s narednih kolokvija.

Nakon prvih deset godina bilo je planirano objavljivanje monografije Škole u povodu desetogodišnjice rada, ali izgleda da ona nikad nije objavljena.¹⁹⁸ U drugoj polovici 80-ih u planu je bilo i izdavanje Biblioteke Škole, odnosno edicije knjiga kojima bi se pokrio nastavni program Škole,¹⁹⁹ no čini se da niti to nikad nije zaživjelo.

Ukidanje Škole

Nadiruća društveno-politička i ekonomska kriza u Jugoslaviji imala je direktne utjecaje i na samu Školu. Krajem 1980-ih, a posebno u 1989. godini, Škola je zbog smanjenih sredstava (1989. primila je tek 50 % planirane dotacije od CK SKJ) i nelikvidnosti bila prisiljena provoditi strogu racionalizaciju.²⁰⁰ U cilju da sama osigurava druge izvore prihoda za svoj rad, još krajem 1989. Ilica Račan je kao predsjednik Savjeta Škole sklopio ugovor o dugoročnoj suradnji s Privrednom komorom Hrvatske (PKH),²⁰¹ i na temelju

195 Ibid.

196 Ibid, 3-4.

197 Ibid, 3.

198 U katalogu NSK nije pronađena takva publikacija, kao niti u fondu HR-HDA-1224-PŠSKJJBT.

199 Račan, „U povodu desetogodišnjeg rada političke škole SKJ“, 31.

200 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, Pismo direktora Političke škole SKJ JBT Mladena Žuvele Predsjedništvu CK SKJ od 12. 3. 1990. godine, str. 1.

201 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, 01/1-17, Odluka o dugoročnoj suradnji s Privrednom komorom Hrvatske, 10. 1. 1990.

tog ugovora, u Političkoj školi je od 12. ožujka 1990. godine s radom započela Škola za poslovodne kadrove PKH.²⁰²

Ipak, početak 1990. godine donijet će raspad SKJ na 14. izvanrednom kongresu (20-22. siječnja), a posljedično i odluku o gašenju Škole. Predsjedništvo CK SKJ je na svojoj 175. sjednici 16. veljače 1990. godine zaključilo da se od 1. travnja 1990. godine u financijski plan CK SKJ više neće planirati sredstva za rad Škole, da ona mora utvrditi program racionalizacije kroz smanjenje broja zaposlenih i racionalizaciju rashoda te osigurati druge izvore financiranja na komercijalnoj osnovi. Odlučeno je da će CK SKJ shodno odluci na svojoj 30. sjednici 19. siječnja 1990. godine izvršavati svoje obaveze prema Školi i to u visini dvanaestine prošlogodišnje dotacije.²⁰³

U vezi ovih zaključaka direktor Škole Mladen Žuvela odgovorio je Predsjedništvu CK SKJ dajući mu određena objašnjenja i neke prijedloge.²⁰⁴ Štoviše, Žuvela je kritizirao odluku predsjedništva upozoravajući da će ona praktički značiti i prekid rada 15. generacije Škole, zatvaranje Škole, kao i otkazivanje svih ugovora o dugoročnoj suradnji koje je Škola dotad potpisala. Također je podsjetio da je odluku o radu 15. generacije Škole donio CK SKJ i da samo to tijelo može donijeti odluku o prestanku financiranja. Dodatan udarac Školi zadala je Služba društvenog knjigovodstva (SKD) sa sjedištem u Zaboku, koja je podneskom 10. svibnja 1990. predložila otvaranje stečajnog postupka koji je Okružni privredni sud u Zagrebu i pokrenuo.²⁰⁵

Nedugo nakon što je 15. generacija svladala predviđeni jednogodišnji program, Odbor za pripremu kongresa demokratske i programske obnove CK SKJ je svojom Odlukom o ukidanju Političke škole SKJ „Josip Broz Tito“ br. 1134/4-3 od 26. lipnja 1990, koju je potpisao Predrag Jereminov, ukinuo Školu s 1. srpnjem 1990.²⁰⁶ U trenutku ukidanja Škola je imala 63 zaposlenika,²⁰⁷ koji su prema Odluci upućeni na zavod za zapošljavanje.

202 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, Pismo direktora Političke škole SKJ JBT Mladena Žuvele Predsjedništvu CK SKJ od 12. 3. 1990. godine, str. 1.

203 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, Str. pov. 2/9, Dopis P CK SKJ Političkoj školi SKJ JBT od 21. 2. 1990.

204 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, Pismo direktora Političke škole SKJ JBT Mladena Žuvele Predsjedništvu CK SKJ od 12. 3. 1990. godine

205 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, V/XIX st-15/90, Zapisnik od 18. lipnja 1990. sastavljen u ime Okružnog privrednog suda Zagreb vanparničnom predmetu stečajnog dužnika Političke škole SKJ JBT Kumrovec.

206 Stipančević, *Sumarni inventar*, 8. „Budući da je kao razlog prestanka djelovanja Škole 1990. osim već nagoviještenih dubokih globalnih društvenih promjena naveden i nedostatak novčanih sredstava, uprava je pokušala preustrojiti ustanovu u samofinancirajuće „društveno poduzeće“ (Centar za razvoj i osposobljavanje kadrova „Josip Broz Tito“) za različite vrste obrazovanja djece i odraslih, od osposobljavanja uz rad od učenja stranih jezika, ili čak u poslovnu školu za menadžere. Oba su nastojanja, međutim, ostala bezuspješna.“ Ibid.

207 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, V/XIX st-15/90, Prestanak rada Škole (1990), Zapisnik od 18. lipnja 1990. sastavljen u ime Okružnog privrednog suda Zagreb vanparničnom predmetu stečajnog dužnika Političke škole SKJ JBT Kumrovec, str. 1.

Zaključak

Nakon prijeloma 1971/1972. vodstvo SKJ počelo je raspravljati o potrebi jačeg i organiziranijeg marksističkog obrazovanja kao jednom od rješenja koje će prevenirati potencijalna buduća slična „zastranjenja“ unutar svojih redova. U Beogradu je 27. i 28. lipnja 1972. na inicijativu Izvršnog biroa Predsjedništva SKJ održano Savjetovanje o ideološkom radu u SK na kojem je raspravljano o problemima ideološkog nejedinstva unutar SKJ.²⁰⁸ U materijalima koji su se na Savjetovanju razmatrali konstatirano je da je dotadašnji idejno-politički rad u Savezu komunista premalo računa vodio o integritetu marksističke misli i o marksističkom obrazovanju kadrova. Navedeno je da je krajnje vrijeme da se poslije 21. sjednice Predsjedništva SKJ i Druge konferencije SKJ krene planski i dugoročno rješavati probleme ideološko-političkog obrazovanja.²⁰⁹ U jednom od materijala istaknuto je da je u prvim godinama nakon komunističkog preuzimanja vlasti bio vrlo intenzivan ideološko-politički rad u raznim političkim školama i kursovima, ali da sada, „kada je društvo znatno kompleksnije i iziskuje više objašnjenja, a praksa samoupravljanja traži, između ostalog, ideološko-politički izdignute ljude, mi nemamo ni približno adekvatan ideološko-politički rad“.²¹⁰ Smatralo se da je s procesom decentralizacije i demokratizacije koji se odvijao od sredine pedesetih godina došlo i do prenošenja nadležnosti za ideološko-političko obrazovanje kadrova s viših partijskih foruma na niže te da je tu „ostala osjetna praznina, koja mora biti popunjena“.²¹¹ Stane Dolanc, koji je otvorio Savjetovanje, u uvodu svojeg izlaganja rekao je da je u SKJ došlo do određene idejne krize i idejne heterogenosti te da se može reći „da mnogi konflikti do kojih je u proteklom periodu u našem društvu pa i u Savezu komunista dolazilo ne bi imali niti takav kvalitet niti takve izražajne oblike da smo se uporno borili za idejnu komunikaciju u Savezu komunista, i za nivo idejno-političkog, ako hoćete i obrazovanja i znanja kod najšireg našeg članstva“.²¹²

O potrebi obnavljanja svijesti o klasnoj pripadnosti članstva SKJ govorili su i drugi istaknuti komunisti u brojnim drugim prigodama.²¹³ I prvi među njima, Josip Broz Tito je krizu u SKJ 1970-ih godina direktno povezao s pomanjkanjem ideološkog rada i marksističke osposobljenosti.²¹⁴ Vjerojatno se iz takvih razmišljanja i pojavila ideja

208 Vera Popović, ur., *Savjetovanje o idejnoj situaciji i ideološkom radu u SKJ* (Beograd: Komunist, 1972).

209 Ibid, 315.

210 Ibid, 317.

211 Ibid, 317-318.

212 Ibid, 7.

213 Tako je npr. Veljko Vlahović, jedan od najistaknutijih partijskih djelatnika na polju ideološkog rada, u govoru na zboru komunista u povodu desetogodišnjice rada Centra za marksističko obrazovanje u Tuzli 22. siječnja 1973. govorio da je jedan broj članova SK u proteklom vremenu izgubio klasni osjećaj. Veljko Vlahović, „O razvoju marksističke misli i marksističkom obrazovanju“, *Kumrovečki zapisi* 3 (1986), br. 8: 119-129.

214 HR-HDA-1224-PŠSKJJBT, kut. 1, D-330, Riječ direktora Političke škole SKJ JBT dr. Dušana Vejnovića na sjednici CK SKJ, 20. aprila 1982. godine, str. 2.

o osnivanju Škole. Ne treba pri tome zanemariti niti boljševički habitus predsjednika SKJ koji je sam bio izdanak kominternovskih moskovskih škola. Tito je bio glavni inicijator osnivanja Škole, a njegove riječi služile su kao glavno nadahnuće i smjernice za koncipiranje i daljnji razvoj Škole, a i odabir njegovog rodnog Kumrovca kao lokacije Škole trebao je imati i simbolično značenje.

Prema Odluci CK SKJ o osnivanju, Škola je osnovana u svrhu teorijskog obrazovanja i „uzdizanja članova Saveza komunista“. Prema osnivačkim dokumentima i svojim statutima imala je zadatke da kroz jednogodišnji program (kurs) i druge oblike rada marksistički obrazuje i idejno-politički osposobljava aktiviste SKJ za stvaralački idejno-politički rad; da doprinosi marksističkom obrazovanju i idejno-političkom osposobljavanju kadrova iz najviših rukovodećih struktura SKJ; da okuplja idejno-teorijske kadrove SK radi razmatranja složenih i aktualnih problema socijalističke prakse i marksističkog idejno-teorijskog osmišljavanja daljnjeg razvoja socijalističkog samoupravljanja; da doprinosi razvijanju marksističke teorijske misli i formiranju kadrova za idejno-teorijski rad u SK i kadrova osposobljenih za idejno-teorijsku analizu i istraživanje društvenih kretanja i društvenih problema.

U ostvarivanju tih zadataka, jednogodišnji program (kurs) bio je stalni oblik rada od početka do kraja rada Škole. Pored nastave, Škola je organizirala i istraživački rad i surađivala je sa sličnim institucijama u zemlji, osobito s Centrom za društvena istraživanja, te marksističkim centrima i političkim školama u republikama i pokrajinama. Postupno, a osobito od sredine 1980-ih, Škola je razvijala i druge oblike rada i djelovanja poput raznih savjetovanja, seminara i okruglih stolova te je započela i s razvijanjem vlastite izdavačke djelatnosti. Također, od sredine 1980-ih Škola je uspostavljala suradnju s nekim inozemnim institucijama i planirala je organizirati seminare i kurseve za kadrove iz socijalističkih i komunističkih partija drugih zemalja.

I prije osnivanja Škole u Kumrovcu postojale su političke škole na nižim razinama, od republičkih, preko međurepubličkih konferencija, pa sve do općinskih i gradskih komiteta. Nakon 21. sjednice Predsjedništva SKJ (1971) u svim republikama i pokrajinama pristupilo se osnivanju marksističkih centara i političkih škola za obrazovanje aktivista SKJ. Škola u Kumrovcu je, iz vizure njenih osnivača, trebala upotpuniti sustav marksističkog obrazovanja u SKJ.²¹⁵ Nakon njenog osnivanja intenziviran je rad dotadašnjih, ali je potaknuto i osnivanje novih političkih škola na nižim razinama po čitavoj Jugoslaviji,²¹⁶ tako da je 1982. u SKJ postojalo oko 900 škola.²¹⁷

215 HR-HDA-1224-PŠSKJJB, kut. 1, D-43, „Obrazloženje Odluke o osnivanju Političke škole Saveza komunista Jugoslavije u Kumrovcu“, str. 2.

216 HR-HDA-1224, kut. 253, Informacija o radu političkih škola u Savezu komunista Srbije, Beograd, oktobar 1982. godine. Kao primjer može se navesti da je Predsjedništvo Pokrajinskog komiteta SK Vojvodine Odlukom usvojenom 10. 12. 1976. osnovao Političku školu SK Vojvodine koja je počela s radom u rujnu 1977. HR-HDA-1224, kut. 253, Nastavni plan i program Političke škole SKV, Novi Sad, jul 1984., str. 5.

217 HR-HDA-1224-PŠSKJJB, kut. 1, D-330, Riječ direktora Političke škole SKJ JBT dr. Dušana Vejnovića na sjednici CK SKJ, 20. aprila 1982. godine, str. 5.

Škola je čitavo vrijeme svojeg trajanja bila odraz stanja u SKJ. Nakon Titove smrti javila se potreba još jačeg idejno-teorijskog rada SKJ pa su u Školi sve češće organizirana različita savjetovanja, znanstveni skupovi i rasprave kojima se trebala jačati ideološka disciplina i privrženost ideji bratstva i jedinstva. O tome svjedoče i same teme savjetovanja poput „Razvijanje i njegovanje jugoslovenskog socijalističkog patriotizma“ (listopad 1983),²¹⁸ „Klasno biće jugoslavenskog samoupravno-socijalističkog društva i djelovanje SKJ kao avangarde radničke klase“ (siječanj 1984),²¹⁹ „O jedinstvu i demokratskom centralizmu u SKJ“ (lipanj 1985).²²⁰ Aktualna politička kriza u zemlji odražavala se i na program i rasprave u Školi, pa je i njeno vodstvo povremeno isticalo da je Škola „Jugoslavija u malom“. Na kraju je Škola pratila sudbinu svojeg osnivača. Raspadom SKJ i ona je izgubila svoj *raison d'être* i uskoro je bila ugašena, unatoč naporima posljednjeg direktora da Škola u nekom obliku opstane.

SUMMARY

How were the party cadres tempered: the founding, conception and activity of the Political School of SKJ “Josip Broz Tito” in Kumrovec

The article presents the founding, conceptualization and activity of the Political School of the League of Communists of Yugoslavia (LCY) “Josip Broz Tito”, which operated in Kumrovec from 1975 to 1990. This paper analyses the motives and purpose of its establishment and the method of training of the young Party members. The school was founded in 1975 at the initiative of Josip Broz Tito with the aim of strengthening the ideological and theoretical education of the Party cadre intended for the role of future leaders in the Socialist Federal Republic of Yugoslavia (SFRY). The “non-Marxist” actions of a significant number of Party members, not only the younger ones but also some of the respected leading persons, who were purged during the Party purge in 1971 and 1972, stimulated the leadership of the LCY, headed by Tito, to strengthen ideological (Marxist) education. The school was a reflection of the state and atmosphere in the LCY, as well as a reflection of the state of Yugoslavia as a country. The current political and social crises was reflected in the work of the School itself. The School shared the fate of its founder and the disintegration of the LCY in 1990 consequently caused the School’s shutting down because the purpose of its existence was lost.

Keywords: Political School of the League of Communists of Yugoslavia, Marxist education, Kumrovec, Josip Broz Tito, Juraj Hrženjak, Ivica Račan, Mladen Zuvela

218 HR-HDA-1224- PŠSKJJBT, Savjetovanja, 1983-1985, kut. 245.

219 HR-HDA-1224- PŠSKJJBT, Rasprave, tribine, obljetnice, 1975-1990, kut. 249.

220 HR-HDA-1224- PŠSKJJBT, Savjetovanja, 1983-1985, kut. 247.